

ARBEIDSPROGRAM 1982 - 85 ARBEIDERPARTIET

POLITIKK FOR 1980-ÅRENE

Arbeiderpartiet bygger sin politikk på den demokratiske sosialismen. Vårt mål er å utvide menneskenes muligheter for utfoldelse, opplevelse og skaperkraft. Det er et grunnleggende syn i den demokratiske sosialismen at mennesket selv, og menneskets evne til å skape i samspill med andre, er den viktigste av alle ressurser.

Arbeiderpartiets politikk for den neste fireårsperiode vil være ledd i et arbeid for å nå våre langsiktige mål: arbeid for alle, frihet for den enkelte og fred i verden.

Arbeiderbevegelsen er en frihetsbevegelse. Større frihet for de mange er vår viktigste ledetråd. Frihet for alle, også for de svake, kan bare sikres ved felles innsats. Dette er også nødvendig for å trygge en reell likestilling mellom menneskene. Økt likestilling betyr større valgfrihet i den enkeltes muligheter for aktivitet. Arbeid har verdi i seg selv. Gjennom arbeidet får menneskene brukt sine evner og anlegg og blir en del av fellesskapet. Arbeidet gir grunnlag for inntekt og trygghet. Derfor er arbeid for alle vår fremste mål i den nasjonale politikken.

Samfunnet skal bygge på solidaritet mellom menneskene og trygghet for den enkelte. Det betyr ikke at samfunnsorganene skal overta alt ansvar for alle enkeltmennesker. Den enkelte og nærmiljøene skal ha et selvstendig ansvar for utviklingen av sine omgivelser. Det å ha ansvar gir mennesket muligheter til å prøve og feile, til å finne ut hva vi kan og ikke kan, til å finne ut hvilke begrensninger og muligheter vi har. Ansvar gir selvrespekt og selvtillit.

Demokrati er en styreform der alle mennesker har rett til å delta i arbeidet med løsningen av felles oppgaver. Demokratiet må bygges ut på områder der menneskene ennå ikke har tilstrekkelig anledning til å påvirke beslutninger som angår dem og som de bør ta medansvar for: i det økonomiske liv, innen bedriftene og virksomhetene, i institusjonene og i nærmiljøet. Menneskenes muligheter til solidarisk handling i lokalsamfunnene må forsterkes.

Dette hovedhensyn vil ligge til grunn i arbeidet for løsningene av de oppgaver som møter oss i 80-årene. Vi vil møte helt nye utfordringer som stiller krav til nye svar, og oppgavene blir store og vanskelige. Verden er preget av økende usikkerhet. Muligheter

for farlige konflikter har økt. Verdensøkonomien er i ulage. Masseledighet, inflasjon og lav produksjonsvekst dominerer situasjonen i industrilandene. Gapet i livsvilkår mellom menneskene i de fattige og rike land kan ikke godtas.

Ved inngangen til 80-årene er situasjonen i Norge bedre enn i de aller fleste land. Vi har full sysselsetting. Vi har i 70-årene gjennomført viktige reformer i arbeidsliv, utdanning, miljøvern og på det sosiale området. Vi har et godt samarbeid i arbeidslivet. Gjennom oljevirkningskraften har vi fått et nytt og verdifullt tilskudd til økonomien. Men den svake utviklingen i verdensøkonomien rammer også vårt næringsliv. Norges utadvendte økonomi blir sterk påvirket av utviklingen i verdensøkonomien. Industriproduksjon vokser lite. Prispresset er sterkt.

Bare hvis vi klarer å bevare freden, vil det vi skal gjøre på andre områder være meningsfylt. Den økte uro i verden utfordrer oss til å forsterke ytterligere vårt engasjement for avspenning og gjensidig nedrustning. Det er avgjørende at ulikhetene mellom fattige og rike i verden reduseres. Norge må aktivt arbeide for at en ny økonomisk verdensordning kan bli virkeliggjort.

Klare politiske mål må forenes med evne til å styre. Samfunnsmessig styring må forenes med aktiv deltakelse av menneskene selv i utformingen av nærmiljø og gode arbeidsplasser. Utjevning av levekår og muligheter og større likestilling mellom kvinner og menn er ledetråden for vårt politiske arbeid. Kravet om økt deltakelse og demokrati må få konkret innhold med mening for det enkelte menneske. Solidaritet og samarbeid må prege vårt arbeid nasjonalt og internasjonalt. Det er bare gjennom felles innsats at menneskene kan bygge opp trygghet i en verden med usikkerhet og angst.

Verdensøkonomien vil sette stramme grenser for vår økonomiske vekst. Større sosial og økonomisk likhet må sikres mer ved å endre bestående ordninger, enn ved kostbare reformer. Fellesskapets muligheter til å løse sine oppgaver må styrkes på andre måter enn ved en rask vekst i de offentlige utgifter. Vi må øke menneskenes levestandard mer gjennom det vi gjør i fellesskap enn ved å øke den enkeltes private forbruk. Vi må bruke inntektene fra oljen til å styrke vår produksjon i framtida. Vi må trygge vekstgrunnlaget for de næringsssvake distriktene.

Vi må gi eldre muligheter for et rikt og aktivt liv. Vi må øke innsatsen for funksjonshemmede og andre særlig svakt stilte grupper. Vi må trygge et rikt oppvekstmiljø for barn og ungdom, og bedre mulighetene for de unge familiene. Vi må knytte utdanning og arbeid nærmere sammen og åpne muligheter for læring gjennom hele livet.

1980-årene vil kreve et styre med mot til å si nei på mange felter for at vi skal få evne til å si ja til de viktige oppgavene. Det vil bli stilt store krav til våre evner til å foreta vanskelige valg og til å styre. Arbeiderpartiet er rede til å ta ansvaret i en vanskelig tid. Gjennom vårt program for de kommende fire år, søker vi å gi svar på de oppgavene som ligger foran oss.

Politikk for fred

Det er en grunnleggende oppgave å trygge verdensfreden og å utvikle nye internasjonale samarbeidsformer, bygd på frihet, likeverd og solidaritet mellom mennesker og nasjoner. Gjensidig frykt og mistillit preger forholdet mellom maktblokkene. Den viktigste utfordringen de nærmeste årene er å stanse det kjernefysiske våpenkappløpet. Bruk av moderne masseødeleggelsesvåpen vil ikke bare være en trussel mot et lands frihet, men mot hele menneskeheten. Vårt mål er å bidra til å skape en tryggere og mer varig fred, basert på gjensidig tillit og respekt. Trusler må avløses av forhandlinger og rustningskappløp av gjensidige nedrustningstiltak.

Dagens internasjonale økonomiske system må utvikles til en solidarisk verdensøkonomi. Fattigdom, sosial nød og undertrykkelse er nå hverdagen for det store flertall av jordas befolkning, selv om mange land har mulighet til å sikre folk mer rimelige levekår. Det kan ikke godtas, når andre mennesker lever i overflod. Det betyr også at vi alle lever i utrygghet. Arbeidet for en ny økonomisk verdensorden angår derfor oss alle.

Demokrati med rett for menneskene til å være med å forme sin egen hverdag, finner vi bare i en liten del av verden. De som kjemper for grunnleggende menneskeretter har krav på vår solidaritet og aktive støtte.

Vi må søkes nye veier og alternativer for å hindre videre ødeleggelse av miljøet på jorda og fortsatt rovdrift på ressursene. Arbeidet for å verne miljøet og forvalte ressursene på en forsvarlig måte krever samordning mellom landene og internasjonal planlegging.

Finner vi ikke fram til løsninger på disse store og vanskelige oppgavene, vil det være en fare for vår egen framtid. Det internasjonale samfunnet kan mestre problemene. Men det kan ikke skje uten et sterkere internasjonalt samarbeid og en politiske vilje til å styre utviklingen. Landene må ta på seg et felles ansvar for utviklingen i verdenssamfunnet.

Som et lite land har Norge begrenset innflytelse på den internasjonale utvikling. De fritar oss likevel ikke for ansvar. Vi må være med på å skape de mange framsteg som samlet kan gi en tryggere og mer rettferdig verden med større likhet mellom menneskene.

En solidarisk verdensøkonomi

Verdensøkonomien preges av to hovedproblemer: Det store gapet mellom de fattige og rike land i verden, og industrilandenenes sviktende evne til å sikre vekst, sysselsetting og prisstabilitet.

De fattige land, med to tredjedeler av jordas befolkning, er fortsatt stort sett leverandører til industrilandene av billige råvarer og energi. De preges av sult, sykdom,

analfabetisme, arbeidsløshet og sterk befolkningsvekst.

De manglende resultater hittil i arbeidet for å endre dette bildet, gir styrke til kravene fra utviklingslandene om en ny økonomisk verdensordning. En ny økonomisk verdensordning omfatter bedre prisforhold, omfordeling av innflytelse, ny arbeidsdeling og kontroll med overføringer av kapital og teknologi.

Datateknologiens økende betydning styrker kravet om at u-landene gis reelle muligheter til selv å ta del i utviklingen og ta i bruk slik teknologi på egne premisser. Utviklingslandene trenger mer stabile og bedre priser for sine råvarer, nasjonal styring over utnyttelse og fordeling av egne ressurser og et internasjonalt økonomisk system som bedre trykker deres interesser: Den internasjonale arbeidsdelingen må endres. De økonomiske, sosiale og politiske forhold i de fattige land er en alvorlig trussel mot freden og stabiliteten i verden.

En mer solidarisk verdensøkonomi må ta sikte på at industrilandene blir bedre i stand til å løse sine økonomiske problemer. Dette krever et nærmere og mer målrettet samarbeid mellom industrilandene. Et mer forpliktende internasjonalt økonomisk samarbeid vil øke mulighetene for at industrilandene kan redusere arbeidsløsheten, sikre en jevnere produksjonsvekst og redusere inflasjonen.

Samtidig bør industrilandenenes produksjonsmønster legges om, for å øke utviklingslandenes eksportmuligheter og for å minske belastningen på miljø og ressurser. De flernasjonale selskapene må bringes under internasjonal kontroll.

En ny økonomisk verdensordning, som omfatter både de rike og fattige land, krever planlegging og styring av økonomien i verden. Dette må omformes fra uforpliktende ønsker til konkret og praktisk politikk.

Arbeiderpartiet vil:

- Aktiv norsk deltakelse i arbeidet for nye internasjonale regler og avtaler som sikrer en bedre arbeidsdeling og inntektsfordeling mellom fattige og rike land.
- Arbeide for at utviklingslandene gis like vilkår og rettmessig innflytelse i internasjonale økonomiske organer.
- Ta initiativ i FN og andre internasjonale organisasjoner med sikte på å fastsette regler som gir nasjonale myndigheter kontroll over flernasjonale selskapers virksomhet, samtidig som den internasjonale kontrollen med selskapene bygges ut.
- Påvirke utviklingen av vårt eget næringsliv som ledd i en ny internasjonal arbeidsdeling.
- Arbeide for at industrilandene utvikler et bedre og mer forpliktende økonomisk samarbeid.

Norge og utviklingslandene

Det direkte samarbeidet mellom Norge og utviklingslandene må bygges videre ut. De statlige bevilgninger til utviklingshjelp bør økes.

Norge bør legge vekt på å yte hjelp til land som har særlig vanskelige økonomiske eller politiske forhold og land som fører en utviklingsfremmende politikk. Samarbeidet mellom de nordiske land om felles utviklingsprosjekter må bygges ut.

Bistanden bør spesielt tilgodese svake grupper og bedre situasjonen for kvinner og barn. Samarbeidet bør utvides til nye felter, slik som utnytting av egne energikilder og utvikling av egne muligheter til forskning.

I mange land undertrykkes store befolkningsgrupper sosialt, økonomisk og politisk av diktaturregimer som bygger på makten til en fåtallig, men sterk overklasse. Aktiv støtte til sosiale og politiske frigjøringsbevegelser i disse land er et viktig ledd i utviklingsarbeidet.

Arbeiderpartiet vil:

- Innen 1985 øke de statlige bevilgninger til utviklingshjelp til 1,3 prosent av bruttonasjonalproduktet.
- Norsk bistand bør fremme sosial og økonomisk likestilling, med særlig vekt på å bedre kvinnes og barns stilling.
- Norsk næringslivs engasjement i utviklingslandene må ha et utviklingsfremmende formål.
- Politisk, sosial og humanitær støtte til bevegelser i utviklingslandene som kjemper for demokrati, nasjonal og sosial frigjøring.
- Utvide samarbeidet med utviklingslandene på felter som faller utenfor det tradisjonelle handels- og bistandssamarbeidet, slik som stimulering av folkenes kulturelle egenart og utvikling.
- Legge til rette u-landenes innfallsmuligheter på det norske marked.

Internasjonalt miljø- og ressursamarbeid

Moderne teknikk og industrialisering betyr en stadig økende belastning på naturen og miljøet som er grunnlaget for livet på jorda.

Det mindretall som bor i de moderne industri- og forbrukersamfunn, sløser med de begrensede ressursene som naturen har brukt millioner av år på å bygge opp. For at mennesker i utviklingsland skal få levekår som gir eksistensgrunnlag, må vårt ressursforbruk og den belastning det øver på jordas miljø, endres vesentlig. Arbeidet for å verne miljø og ressurser må få en langt mer sentral plass i det internasjonale samarbeidet.

En ny økonomisk verdensordning er derfor ikke bare nødvendig for å skape større likhet mellom menneskene. Det er også nødvendig for å sikre det miljø og den natur som danner grunnlaget for menneskehetens fortsatte eksistens.

Arbeiderpartiet vil:

- Aktivt gå inn for internasjonale avtaler om forpliktende samarbeid om miljø- og ressurssspørsmål. I vår produksjon og vårt forbruk må vi ta hensyn til vern om det globale miljøet og til en bedre internasjonal ressursdeling.
- Engasjere seg aktivt i et internasjonalt samarbeid for å verne jordas produktive arealer, hindre nedhugging av regnskoger og stanse den videre spredning av ørkener. Økonomiske belastninger må bæres av verdenssamfunnet i fellesskap.
- Arbeide for internasjonale avtaler for å hindre forurensning som blant annet skaper sur nedbør og endrede livsbetingelser for planter og dyr.

Vern om menneskerettene

Norge må arbeide aktivt for å styrke vernet om menneskerettene. Det gjelder både enkeltmenneskers krav på frihet, rettssikkerhet, arbeid, materiell trygghet, utdanning og retten til fred, utvikling og et trygt miljø.

En må bedre de uverdige forholdene millioner av mennesker lever under som følge av økonomisk, sosial og kulturell undertrykking.

Enkeltes frihet må ikke hvile på andres ufrihet eller skape økonomiske og sosiale skiller. Ikke minst gjelder dette nasjonale minoriteter. Arbeidet for å avskaffe tortur og dødsstraff må gis aktiv støtte.

Arbeiderpartiet vil:

- Styrke internasjonale organisasjoner som arbeider for menneskerettene.
- FN må få en særskilt høykommissær for menneskerettsspørsmål. Spesielt må arbeidet for avskaffelse av tortur og dødsstraff aktivt støttes.
- Aktivt følge opp forpliktelsene i Helsinki-avtalen for styrking av menneskerettene i Europa.

- Norge må arbeide for at flest mulige land slutter seg til og etterlever rettsreglene om vern av sivilbefolkningen i krig.
- Aktiv støtte til Amnesty International og tilsvarende organisasjoner i kampen for menneskerettene.

Avspenning og nedrustning

Rustningskappløpet er en fare for freden og representerer en enorm sløsing med verdens ressurser. Samtidig som 800 millioner mennesker lever i ytterste fattigdom bruker nasjonene nå 2500 milliarder kroner årlig til rustningsformål. Det er dobbelt så mye som det brukes til helsestell i hele verden.

I atomvåpenenes tidsalder er rustningskappløpet blitt en overhengende fare for menneskehetens mulighet for å overleve. Vårt fremste utenrikspolitiske mål er å snu denne utviklingen.

Virkelig avspenning må komme i stand ved å utvikle et nettverk av samarbeidsordninger, over skillelinjene i Europa og mellom industrilandene og utviklingslandene. Grunnlaget for avspenningspolitikken i Europa må være Sluttakten fra Konferansen om Sikkerhet og Samarbeid i Europa. Vi må få støtte åpenhet, samarbeid og tillit på tvers av blokkgrensene.

Særlig viktig er det å stoppe det kjernefysiske rustningskappløpet. Det må tas initiativ for å starte gjensidig kjernefysisk nedrustning i Europa. Utplassering av nye kjernefysiske våpen må søkes forhindret gjennom forhandlinger. En klar målsetting for arbeiderbevegelsen må være et Europa og en verden uten kjernefysiske våpen.

Atomvåpenmaktene har et særlig ansvar for å stanse utplasseringen av nye våpen og å redusere sine atomvåpenstyrker. De må inngå en avtale om fullstendig stans i prøver med atomvåpen. Arbeidet med å hindre spredning av kjernefysiske våpen må forsterkes. SALT II-avtalen må bli en realitet og raskt føres videre i forhandlinger om reduksjon og kontroll med de strategiske atomvåpen i en SALT III-avtale.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjennom FN, NATO og andre internasjonale organer arbeide aktivt for nye avtaler om rustningskontroll og gjensidig nedrustning.
- Støtte forslaget om en konferanse om nedrustning i Europa. Konferansen må omfatte forhandlinger om reduksjon i konvensjonelle såvel som kjernefysiske rustninger i Europa.
- Gjennom Konferansen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa (KSSE) arbeide for videre

utbygging av tillitsskapende tiltak.

- Aktivt arbeide for nedbygging av de eksisterende kjernevåpen i Europa og forbud mot nye utplasseringer av slike våpen.
- Støtte bestrebelsene for å oppnå en avtale om full stans i prøver med atomvåpen.
- Aktivt støtte arbeidet for atomfrie soner.
- Styrke ordningene som tar sikte på å forhindre videre spredning av kjernevåpen til nye land.
- Gå inn for forbud mot produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen.
- Gjennom samarbeidet i NATO arbeide for at forhandlingene om gjensidige styrkereduksjoner i Europa fører til virkelige militære nedskjæringer.
- Støtte arbeidet for overføring av ressurser fra militære formål til utviklingsformål.
- Motarbeide produksjon og utplassering av nøytronvåpen.
- Styrke forsknings- og utredningskapasiteten i nedrustnings- og rustningskontrollspørsmål. Konsekvensanalyser bør innpasses i beslutningsprosessen når sikkerhetspolitiske avgjørelser skal tas.

Forsvars- og sikkerhetspolitikk

Vår målsetting er et tryggere grunnlag for sikkerheten i Europa enn alliansesystemer som bygger på militær balanse alene. En tryggere fred i Europa vil være et viktig steg på veien mot en fredeligere verden. Norge må gjennom sitt medlemskap i NATO og gjennom direkte kontakter med de øst-europeiske land legge vekt på utvidet samarbeid, tillit og åpenhet. Avtaler om rustningskontroll og nedrustning er midler som kan bane vei for en bredere sikkerhetsordning i Europa. Det helt sentrale mål er å fjerne truselen om atomkrig.

I dag finnes det ingen internasjonal myndighet og rettsorden som kan gi de enkelte nasjoner tilstrekkelig sikkerhet mot voldelige overgrep. Derfor må vår sikkerhetspolitikk også omfatte et sterkt konvensjonelt forsvar. Vi må legge til grunn et utvidet sikkerhetsbegrep som både omfatter sosial og økonomisk trygghet, nasjonalt og internasjonalt, et godt forsvar, avspenning, rustningskontroll og nedrustning.

Norge kan ikke oppnå den nødvendige sikkerhet ved å stå alene. Derfor bygger vi under de rådende forhold på samarbeidet og solidariteten i NATO. Forsvar mot angrep er formålet med vår egen militære beredskap og vårt samarbeid i NATO. Norges

basepolitikk gjør det nødvendig å sikre en slik beredskap at vi er i stand til å motstå og forsinke angrep mot norsk område. Norsk område skal ikke brukes som utgangspunkt for overgrep mot noe naboland som ikke selv er engasjert i angrep mot Norge. Alliansens ansvarsområde må ikke utvides.

Gjennom vår basepolitikk, atomvåpenpolitikk og andre selvpålagte bindinger, bidrar Norge til å hindre at det skapes spenning i våre nærområder.

Norge tillater ikke at fremmede styrker stasjoneres i vårt land i fredstid. Kjernefysiske våpen og kjemiske våpen skal ikke lagres eller stasjoneres i Norge. Norge skal basere seg på et konvensjonelt forsvar. Det norske forsvaret skal verken utdannes eller utstyres for å føre en atomkrig. Målet må være å hindre at atomvåpen blir brukt på eller mot norsk område. Norge vil arbeide for en atomvåpenfri sone i nordisk område som en del av arbeidet for å bygge ned kjernevåpnene i en større europeisk sammenheng. Vi vil videre arbeide for etablering av atomfrie soner i samsvar med anbefalinger fra FNs spesialsesjon for nedrustning.

Vern av sivilbefolkningen er en sentral del av totalforsvaret. Den sivile beredskap må sikre befolkningen best mulig.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjennom medlemskapet i NATO trygge vår nasjonale sikkerhet og selvstendighet.
- Arbeide aktivt for utviklingen av en bredere sikkerhetsordning i Europa.
- Det norske medlemskapet i NATO skal bygge på at det ikke skal stasjoneres fremmede tropper på norsk jord i fredstid.
- Kjernevåpen og kjemiske våpen skal ikke lagres eller stasjoneres i Norge.
- Norge vil arbeide for en atomvåpenfri sone i nordisk område som en del av arbeidet for å bygge ned kjernevåpnene i en større europeisk sammenheng.
- Det norske forsvaret skal være et effektivt konvensjonelt forsvar, bygd på alminnelig verneplikt. Norske styrker skal ikke gis opplæring i bruk av kjernevåpen.
- Demokratiseringen av det indre liv i forsvaret må føres videre.
- Avtalen om medbestemmelse må sikre at tilsatt personell i forsvaret gis reell medbestemmelse i sitt arbeidsforhold. Tillitsvalgte og mannskaper må sikres meningsfylt og effektiv utnyttelse av tjenestetida. De vernepliktiges muligheter til hjemreise økes. Det arbeides for gjennomføring av prinsippet om lønnsansiennitet for avtjent verneplikt.
- Økt vekt på kultursamarbeid mellom militære avdelinger og lokalsamfunnet.

- I Forsvarets personellpolitikk må det legges vekt på et løpende samarbeid med organisasjonene til dem som har sitt yrke i Forsvaret.
- Forsvaret må innrette sin virksomhet i fredstid slik at det mest mulig også tjener det sivile samfunn.

Norge og Europa

Samarbeidet mellom industrilandene er viktig for å trygge sysselsettingen og for utformingen av samfunnsutviklingen i alle deler av verden.

Det er spesielt viktig å utvikle samarbeidet med sikte på en jevn økonomisk vekst, arbeid for alle og lavere inflasjon.

EF-landene står for over halvparten av vår økonomiske samhandel med utlandet. Den økonomiske politikk som føres i disse landene, har derfor store virkninger på norsk økonomi.

Vi har i dag et økonomisk og politisk sterkt Vest-Europa. I økende omfang samordner EF-landene sin utenrikspolitikk. Dette nødvendiggjør et nært norsk samarbeid med EF, og de enkelte EF-land. Samarbeidet skal bygge på handelsavtalen.

Norge bør arbeide for å styrke det økonomiske samarbeidet på tvers av alliansegrensene i Europa. Særlig små og mellomstore land vil ha felles interesser i et slikt utvidet samarbeid.

Arbeiderpartiet vil:

- Arbeidet for full sysselsetting skal stå sentralt i samarbeidet i Vest-Europa.
- Øke kontakten til drøftingene i Vest-Europa om utenrikspolitiske spørsmål.
- Bygge opp konsultasjonsordninger som setter Norge i stand til å medvirke under utformingen av politikken i Vest-Europa.
- Norge skal styrke det økonomiske og kulturelle samarbeidet med de østeuropeiske land.

Norge og Norden

Det nordiske samarbeidet berører de fleste områder av samfunnslivet. Det har etter hvert ført til opprettelse av en lang rekke felles institusjoner. Samarbeidet i Norden må

bygges videre ut. På nordisk grunnlag kan vi løse oppgaver vi ikke makter alene. Utad kan vi samarbeide for den internasjonale utvikling vi ønsker.

Arbeiderpartiet vil:

- Ta initiativet for utbygging av det nordiske industri- og energisamarbeidet.
- Gå inn for styrking av det nordiske kultursamarbeidet. Det vil bli lagt særlig vekt på å aktivisere større grupper i det nordiske samarbeidet.
- Styrking og utbygging av Nordkalott-samarbeidet, med særlig vekt på tiltak som kan styrke sysselsettingsmulighetene i området.
- Aktivt støtte og stimulere det nordiske samarbeidet mellom faglige, politiske og kulturelle organisasjoner. Fagbevegelsen må tas med i drøftningene av de konkrete samarbeidstiltak i økonomiske og næringspolitiske spørsmål.
- Styrke samarbeidet med de øvrige nordiske land i FN og andre internasjonale organisasjoner for å fremme arbeidet for nedrustning og menneskeretter og ny økonomisk verdensordning.

Samarbeid med meningsfeller

Arbeidet for frihet, sosial rettferd og fred forutsetter et bredt samarbeid med våre meningsfeller i Europa og andre deler av verden. Datateknologien er et nytt område som må trekkes inn i dette samarbeidet. Sosialistinternasjonalen spiller en stadig mer sentral rolle, særlig i arbeidet for nedrustning og ny økonomisk verdensordning. Videre er fagbevegelsens internasjonale samarbeid et viktig ledd i vår samlede politikk.

Arbeiderpartiet vil:

- Styrking av Sosialistinternasjonalens arbeid, særlig utenfor Europa. Arbeidet for nedrustning, menneskeretter og en ny økonomisk verdensordning må stå sentralt.
- Sammen med LO ta initiativ for å utvikle et fagligpolitisk samarbeid i Vest-Europa.
- Støtte frigjøringsbevegelser, politiske og faglige organisasjoner i den tredje verden blant annet gjennom Arbeiderbevegelsens Internasjonale Støttekomite.

POLITIKK FOR TRYGGHET - ARBEID FOR ALLE

En sterk økonomi

Et sterkt økonomisk grunnlag er nødvendig for å kunne virkeliggjøre våre politiske mål. Bare det kan sikre full sysselsetting. Vår økonomiske innsats må styres i retning av bedre arbeidsmiljøer og gode nærmiljøer. Fordelingen av ressursene må særlig konsentreres om de grupper som står svakt i samfunnet.

Vi må styrke vår produksjonsevne. Kravet til effektiv produksjon må rettes mot alle deler av arbeidslivet, både offentlig og privat virksomhet. Effektivitet og økt produktivitet skal ikke innebære mer slit for den enkelte, men bedre måter å organisere arbeidet på. Vi må styrke forutsetningene for knoppskyting og vekst i arbeidslivet. Små og mellomstore bedrifters utviklingsmuligheter er viktige. Samtidig må vi få en geografisk fordeling av arbeidsplassene slik at hovedtrekkene i bosettingsmønsteret blir opprettholdt. Det må arbeides for å opprettholde industriarbeidsplassene i byene. Vi må få til en mer rettferdig fordeling av levekår og utfoldelsesmuligheter. Vi må framover satse mer på å øke den livsstandard vi kan oppnå gjennom felles innsats. Sterk økning i det private forbruk fører til økt offentlig knapphet.

Olje- og gassressursene representerer et viktig tilskudd til norsk økonomi. Det er viktig å skape en virkelighetsnær forståelse av hva oljevirksomheten betyr for det norske samfunn. Vi må holde fast ved at de nye ressursene må brukes for å styrke norsk økonomi på varig basis, og ikke til kortsiktig forbruk.

Prisstigning er et alvorlig problem i økonomien. Kampen mot inflasjon blir en viktig utfordring og vanskelig oppgave i den økonomiske politikken i årene framover. Vi må mestre inflasjonen hvis ikke grunnlaget for rettferdig fordeling og planmessig styring skal bli undergravet. Klarer vi ikke den oppgaven, vil vi komme inn i en ond sirkel der kampen mot inflasjonen i neste omgang vil kreve så store ressurser at vi ikke vil klare å løse andre viktige oppgaver. En sterk inflasjon rammer sterkest de svakeste gruppene i samfunnet.

Arbeid for alle .

Full sysselsetting er en overordnet politisk målsetting. Hovedmålet ved siden av full sysselsetting i landet som helhet, er å sikre en variert fordeling av ulike typer arbeidstilbud mellom forskjellige grupper og ulike deler av landet. Det blir derfor en hovedoppgave å bidra til utvikling av nye, trygge arbeidsplasser til erstatning for arbeidsplasser med dårlig lønnsevne og ofte dårlig arbeidsmiljø.

Det er særlig viktig å bedre sysselsettingsmulighetene for grupper av kvinner og ungdom, eldre og funksjonshemmede. Alle skal kunne ha sin plass i arbeidslivet på likeverdig grunnlag. Arbeid gir inntekter, muligheter for utfoldelse og virkeliggjøring av evner og anlegg.

Arbeiderpartiet vil:

- Den økonomiske politikk skal ha full sysselsetting som hovedmål.
- Effektivisering av arbeidsmarkedspolitikken, med nødvendig innslag av beredskapsplaner og med større vekt på opplærings- og formidlingsvirksomhet.
- Bedre muligheter for deltidsarbeid og enklere ordninger for kombinasjon av arbeid og trygd.
- Bedre varslings- og informasjonsordninger ved nedleggelse og innskrenkninger, og bedre samordning av de offentlige tiltak som sikter mot strukturomlegginger i næringslivet.
- All ungdom under 20 år sikres arbeid eller utdanning.
- Også for ungdom opp til 25 år må det settes i verk spesielle tiltak.
- At statlige arbeidsplasser i størst mulig utstrekning etableres i næringssvake distrikter.
- Bedre samordning av virksomheten til de offentlige organene som steller med næringspolitikk, utbyggingssaker og sysselsettingstiltak.
- En større del av formidlingen av arbeidskraft skal skje gjennom den offentlige arbeidsformidlingen.
- Utbygging av arbeidsformidlingens vikartjeneste og korttidsformidling.
- Bedre kontroll med bruken av private utleiefirmaer.

Et godt arbeidsmiljø

Folks helse påvirkes av mange miljøfaktorer. Folk rammes fortsatt ulikt av helseproblemer. Store grupper med dårlig arbeidsmiljø har de største problemene.

Virkingen av et dårlig arbeidsmiljø går langt ut over de egentlige yrkessykdommer. Gode arbeidsplasser må sikres gjennom bedring av arbeidsmiljøet. Arbeidsmiljøloven danner et godt grunnlag for dette. Det helsepolitiske grunnlaget som loven bygger på, må videreutvikles.

Kunnskap er en forutsetning for et godt arbeidsmiljø. De ansattes innflytelse på arbeidsmiljøet må styrkes ved å bedre mulighetene for aktivitet i miljøspørsmål.

Arbeiderpartiet vil:

- Utvikle de helseprinsipper Arbeidsmiljøloven bygger på.
- Styrke mulighetene for et godt arbeidsmiljø på mindre arbeidsplasser.
- Bygge ut ordningene med regionale verneombud.
- Aktiv bruk av Arbeidstilsynets rett til å pålegge bedriftshelsetjeneste.
- Styrke kunnskapen om sammenhengen mellom arbeidsmiljø og helse gjennom utdanning av helsepersonell og gjennom etterutdanning av bedriftshelsepersonell.
- Styrke arbeidsmiljøforskningen.
- Bedre erstatningsordninger ved arbeidsulykker og yrkessykdommer utredes.
- De ansatte skal kunne kreve at arbeidsgiveren utarbeider langsiktige miljø, investerings- og bemanningsplaner, og at de ansatte skal delta i utarbeidelsen av langsiktige planer.

Inntekter og priser

Inflasjonen er en sentral utfordring i den økonomiske politikken i de fleste industriland. Prisstigningen har flere årsaker.

Det må være samsvar mellom de verdier vi skaper i samfunnet og det vi forbruker. Dette må være bestemmende for de offentlige budsjettene og bankenes utlån. Vi må ta sikte på å øke produksjonen pr. ansatt både i privat og offentlig virksomhet og påvirke utviklingen av inntekter, priser og konkurranseforhold.

Det blir lite rom for alminnelig vekst i kjøpekraften i de nærmeste år. Det må legges stor vekt på å bedre levekårene for de svakest stilte gruppene.

Inntektspolitikken er viktig både for å dempe prisstigning og for å sikre en rettferdig inntektsutvikling. Inntektspolitikken må baseres på frivillig samarbeid mellom partene i arbeidslivet og myndighetene. Sammen med fagbevegelsen vil Arbeiderpartiet virke for en solidarisk inntektspolitikk med en klar sosial profil.

Arbeiderpartiet vil:

- Styre veksten i det offentlige og private forbruk, slik at den totale etterspørsel i samfunnet ikke blir for stor.
- Det samlede utlån fra kredittinstitusjonene kan ikke øke vesentlig. Fordelingen av kreditten må derfor særlig rettes inn mot utviklingen av levedyktig næringsliv, en rettferdig boligpolitikk og utbygging av distriktene.

- Hindre konkurransebegrensninger som virker til å øke prisene.
- Samarbeid om inntektspolitikken mellom organisasjonene og arbeidslivet og myndighetene. Nye tiltak må vurderes i forhold til målene om lav prisvekst og rettferdig fordeling.

Rettferdig skattlegging

De omfattende oppgavene som samfunnet står overfor i årene framover krever et fortsatt høyt samlet skattenivå. Skattepolitikken må ta sikte på å gjøre fordelingen av skattene rettferdigere. Skattleggingen av lønnstakere og næringsdrivende må blir mer lik. En må foreta en kritisk granskning av fradragssystemet.

Kampen mot skattesnyteriet må trappes opp. Den ulovlige "svarte" økonomien som skaper nye skjevheter og mer urettferdig inntektsfordeling må bekjempes. Skattesystemet må lettere kunne kontrolleres.

Både personbeskatningen og bedriftsbeskatningen bør legges om for å stimulere til en fornuftig bruk av ressursene. Skattekommisjonen skal vurdere alle sider av personbeskatningen med sikte på å få til et enklere, mer rettferdig og effektivt system. Dette arbeidet må drives raskt fram.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjøre skattleggingen reelt sett mer rettferdig og i prinsippet lik for alle grupper, lønnstakere og næringsdrivende.
- Vurdere marginalsatten i den direkte skattlegging for de store gruppene, og gradvis større vekt på indirekte skatter i kombinasjon med utjamningstiltak.
- Kamp mot skattesnyteriet ved å gå over til skatteformer som lettere lar seg kontrollere. Utbygging av skattekontrollen.
- Et enklere system i bedriftsskattleggingen som stiller små og store foretak likt og som fører til lønnsomme investeringer og vekst.

Effektiv produksjon - teknologisk utvikling

Det samlede produksjonsresultatet er grunnlaget for det vi kan disponere i samfunnet. Derfor må vi organisere arbeidslivet slik at vi utnytter ressursene best mulig.

Vi må stimulere til nye produksjonsmåter og nye måter å løse problemene på, både i industrien, annen vareproduksjon og i tjenesteytende næringer, ikke minst i kommuner,

fylker og statens egen virksomhet.

Kunnskaper og ny teknologi må utnyttes slik at de særlig kommer de små og mellomstore bedrifter til gode.

Det blir en viktig oppgave å styre bruken av den nye teknologien, i samsvar med våre mål. Ny teknikk kan bety bedre bruk av ressursene og triveligere og mindre slitsomme arbeidsplasser.

Den teknologiske utvikling kan skape problemer for sysselsettingen på en rekke områder. Større offentlig oppmerksomhet må derfor rettes mot å motvirke negative sysselsettingsvirkninger.

Styringen må skje i nært samarbeid med partene i arbeidslivet. Tilpasningen av ny teknologi på det lokale plan må skje etter forhandlinger mellom partene.

Bruk av nye teknologi på den enkelte arbeidsplass må vurderes i lys av målene om meningsfylt arbeid, sikkert arbeidsmiljø og innflytelse over arbeidssituasjonen for de ansatte. Moderne datateknikk kan brukes til å endre foreldede styrings- og organisasjonsformer i bedriftene. De økte muligheter for å overlate styring med produksjonsprosesser som datateknikken gir, må utnyttes.

Arbeiderpartiet vil:

- Større vekt på tiltak som kan fremme fornyelse og vekst i arbeidslivet.
- Økt produktivitet i alle deler av arbeidslivet, bl.a. gjennom bedre organisering av virksomheten.
- Styrket internasjonalt samarbeid i utviklingen av ny teknologi. Spesielt faglig samarbeid og felles nordisk innsats vil være viktig.
- Sentralt offentlig samordningsorgan med bred representasjon fra organisasjonene i arbeidslivet til å følge utviklingen av ny teknikk i arbeidslivet.
- Spesielle standardkrav til datamaskinutstyr og datasystemer som brukes i arbeidslivet vurderes innført.
- Økt innsats utdanningsmessig innen datafeltet.
- At de ansatte skal ha rett og reelle muligheter til å vurdere virkningen av ny teknikk før den tas i bruk og til å kreve endringer i planlagte systemer.
- Offentlig støtte til forskningsprosjekter for å gi bedre kunnskap om muligheter og virkninger av ny teknikk.

- Norsk data-industri må gis gode utviklingsmuligheter bl.a. ved bruk av offentlige utviklingskontrakter.

Oljen i norsk økonomi

Olje og gass er viktige deler av vårt ressursgrunnlag. Ressursene må forvaltes slik at de kommer hele det norske samfunn til gode, både nålevende og framtidige generasjoner.

Alle sider av oljevirkosomheten skal underlegges folkevalgt kontroll. Statoil må ha en helt sentral rolle og gis gode utviklingsmuligheter. Norsk Hydro og Saga må gis plass i oljevirkosomheten.

Utenlandske selskapers rolle bør etter hvert reduseres og nye avtaleformer utvikles.

Et moderat og styrt vekst i utvinningstakten gir oss mulighet til å innpasse oljevirkosomheten i landets samlede økonomi på en god måte. Omfanget av ressursene i Nordsjøen gir oss mulighet til å oppnå og opprettholde et moderat og jevnt produksjonstempo over en lang tidsperiode. Veksten i oljevirkosomheten må tilpasses andre deler av næringslivet og behovet for kvalifisert personell.

Statens oljeinntekter må utnyttes slik at det styrker våre utviklingsmuligheter på lengre sikt. I første omgang bør vi øke landets økonomiske handlefrihet ved å minske utenlandsgjelden. Vi må videre bruke inntektene til varige investeringer for å styrke næringslivet og distriktene.

Arbeiderpartiet vil:

- Et jevnt og moderat utvinningstempo.
- Styrke den nasjonale og samfunnsmessige styring med virksomheten. Styrke utdanning og opplæring på alle plan i oljevirkosomheten.
- Styrke norske selskapers rolle i alle ledd av oljevirkosomheten. Statoil må utvikles videre.
- Stille de strengeste krav til sikkerhet og kontroll i oljevirkosomheten. Beredskapen må bygges videre ut.
- Tilrettelegge nye felt for utbygging og produksjon, slik at vi oppnår en stabil produksjon og et jevnt omfang av investeringsoppgavene for norsk industri.
- Utvikle oljevirkosomheten langs kysten i Midt- og Nord-Norge.
- Statens inntekter av oljevirkosomheten må nyttes med vekt på å betale ned statens og statsbankens gjeld til utlandet, sikre et høyt fellesforbruk og styrke næringslivet,

spesielt i distriktene.

Effektiv innsats for distriktene

Store deler av landet er fremdeles preget av et ensidig næringsliv, oftest basert på jordbruk, skogbruk og fiske. Ensidige industristeder er sårbare fordi de er avhengige av en enkelt eller et par virksomheter. Det er viktig å bidra til at eksisterende virksomhet i distriktene kan bli tryggere og mer produktive. Disse områdene må også få særbehandling ved bruk av offentlige virkemidler for å stimulere til nye arbeidsplasser. Det gjelder både reising av nye konkurransedyktige industrivirksomheter og utvikling og styrking av eksisterende. I økende grad er det viktig å utvikle arbeidsplasser innen tjenesteyting i distriktene. Vi må ta i bruk de muligheter ny datateknologi og informasjonsteknologi gir for flere arbeidsplasser i distriktene. En større innsats for å bygge ut telekommunikasjonsnettet i distriktene er en viktig forutsetning for dette. Offentlig virksomhet må spres. Oppgaver og nye institusjoner må desentraliseres. Virkemidlene i distriktspolitikken må vurderes kritisk.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjennom effektive distriktspolitiske tiltak sikre et mest mulig variert tilbud av arbeidsplasser i alle deler av landet.
- I nødvendig grad øke de fordeler de næringsssvake områdene har for å utvikle ny virksomhet og for å holde på eksisterende arbeidsplasser. Det må legges større vekt på å spre tjenesteyting til distriktene.
- En større del av serviceoppgavene i samfunnet må løses utenfor de større sentra, først og fremst ved at nye oppgaver desentraliseres. Utbyggingen av helse- og sosialtjenesten må så langt råd er, skje lokalt og bl.a. øke sysselsettingsmulighetene for grupper som i dag har vanskelig med å få arbeid på sine hjemsteder.
- Staten må fortsatt søke å desentralisere arbeidsplasser. Det må først og fremst skje ved å desentralisere oppgaver og etablering av nye institusjoner.
- Alle statlige virkemidler som spesielt sikter mot økonomisk utjamning mellom kommunene samordnes av Kommunaldepartementet.

Industrien

Industripolitikken skal bidra til å sikre økonomisk vekst, arbeid for alle, hovedtrekkene i vårt bosettingsmønster og en variert industristruktur. Industrien står overfor harde internasjonale konkurransevilkår. Disse må bl.a. møtes ved planmessige omstillinger.

Industrien må gis gode utviklingsmuligheter. Styrket produktivitet vil stå sentralt, først og fremst ved å ta i bruk ny teknologi. Mulighetene for nyetableringer og utvikling av små og mellomstore bedrifter må bedres.

Industrien har i økende omfang engasjert seg i prosjekter utenfor Norges grenser. Dette kan styrke bedriftenes fundament. Norsk industri kan i stigende grad spille en viktig rolle for oppbygging og utvikling av næringslivet i utviklingslandene. Dette må sees i sammenheng med vår samlede u-landspolitikk.

Bedriftene må organiseres med sikte på å utløse et aktivt engasjement fra de ansattes side. Den reelle avgjørelsesmyndighet må i stigende grad knyttes til alle som har sitt daglige virke i bedriften.

Arbeiderpartiet vil:

- En økonomisk politikk som bidrar til at norsk industri samlet sett ikke stilles ugunstig i forhold til våre viktigste handelspartnere.
- Bedre utviklingsmuligheter for små og mellomstore bedrifter, bl.a. ved tiltak som kan sikre avsetningsmulighetene.
- Styrke kapitaltilgangen i industrien. Bedre samordning av den offentlige kreditt til bedriftene. Statlig garantiordning for toppfinansiering og oppstartingslån ved nyetableringer.
- Bedriftsbeskatningen må stimulere til industrivekst, nyetableringer og fornuftig ressursbruk.
- Støtte til industriell forskning og utvikling og økende bruk av statlige utviklingskontrakter.
- Samordning og videre utbygging av den industrielle veiledningstjenesten.
- Statlig engasjement i arbeidet med struktur- og eierforhold i treforedlingsindustrien, bl.a. gjennom et eget selskap for utviklingen av treforedlingsindustrien og et program for bransjens framtidige struktur.

Landbruket

Norge har gått foran i å gi jordbrukerne et inntekts- og velferdsnivå på linje med andre grupper. Det generelle målet for inntektsopptrappingen er i hovedsak nådd. Landbruket skal bidra til å sikre landets tilførsel av matvarer og industriens behov for trevirke. Det skal videre bidra til å sikre bosetting og sysselsetting, spesielt i næringsssvake distrikter. Landbruket skal også sikre rimelige økonomiske og sosiale kår for utøverne med en forsvarlig fordeling mellom bruksgruppene.

Jord- og konsesjonslovgivningen må fortsatt stå sentralt i utviklingen av landbruket.

Arbeiderpartiet vil:

- Fortsatt inntektsutjamning i jordbruket og bedre tilskotts- og investeringsmuligheter for små bruk i næringssvake distrikter innenfor de fastlagte rammer.
- Motvirke overproduksjon av enkelte varer ved overgang til produkter som ikke har nådd selvforsyningsnivå.
- Bedre samordning i utnyttningen av jord og skog på det enkelte bruk, blant annet ved felles driftsplaner.
- Økt avvirkning i skogbruket for å sikre sysselsettingen i næringen og i treforedlingsindustrien.
- Skjerping av bestemmelsene om vanhevd i skogbruket.
- Det stimuleres til økt nydyrking og til oppdyrking av gammel innmark.
- Skape lettere adgang for tilleggsjord for småbruk.

Fisket

Fiskerinæringen skal bidra til å opprettholde et desentralisert bosettingsmønster i kystdistriktene. Den skal gi gunnlag for trygge arbeidsplasser og tilfredsstillende inntekter.

Fiskeriene er et viktig grunnlag for matforsyningen. De skal sikre en forsvarlig utnyttelse av fiskeressursene på lang sikt.

Arbeiderpartiet vil:

- Sette i verk tiltak som vil gi stabile arbeidsplasser i fiskeindustrien, bl.a. gjennom råstoffutjevne tiltak.
- Videreutbygge grense- og bruksvaktholdet.
- Sikre en nødvendig fornyelse av kyst- og bankflåten.
- Sikre en forsvarlig utnyttelse av råstoffet gjennom videreforedling og markedsføring.
- Skape en jevn og balansert vekst i oppdrettsnæringen.

- Styrke fiskeriforskningen.
- Skape bedre effektivitet og lønnsomhet i næringen.
- Opprettholde hovedavtalen mellom staten og Norges Fiskarlag.

Skipsfarten og sjøfolkene

Skipsfarten har vært sterkere rammet av problemene i den internasjonale økonomi enn andre næringer. Vanskene innen skipsfarten og utviklingslandenes krav om større fraktmuligheter har ført til at de fleste land beskytter sin skipsfart sterkere enn før. Dette kan spesielt ramme norsk skipsfart som først og fremst frakter andre lands varer.

Skipsfarten må fortsatt være en viktig norsk næring. Arbeidet med å sikre norsk skipsfart adgang til fraktmarkedene er derfor viktig.

Sjøfolkenes arbeidssituasjon er blitt vesentlig forbedret. Nye bemanningsordninger, tiltak i retning av bedriftsdemokrati, ordninger for bedre arbeidsmiljø og endrede ansettelsesvilkår har ført til at sjøfolkenes arbeidsforhold ikke lenger skiller seg så sterkt fra forholdene på land. Ulempene ved å være borte fra hjemmet i lengre perioder er fortsatt et problem.

Arbeiderpartiet vil:

- Styrke Sjøfartsdirektoratets overordnede ansvar for sikkerheten til sjøs.
- Gjennomføre en revisjon av lovverket om arbeidsmiljø for sjøfolk. Reglene skal samles i en lov og sjøfolkenes rettigheter skal så langt det er praktisk mulig være lik rettighetene til arbeidstakere på land.
- Arbeide aktivt for å sikre norsk skipsfart adgang til de internasjonale fraktmarkedene.
- Arbeide for å få bedre kontroll med skip som seiler under bekvemmelighetsflagg.
- Samarbeid med ITF for å få gjennomført minimumsstandarder for avlønning av sjøfolk.

Handel og service

Handelsnæringen har vel en kvart million ansatte. Andre former for service og tjenesteyting har også hatt en rask vekst i sysselsettingen. Disse næringene bidrar til arbeidstilbudene i distriktene.

Handelsnæringen er en av de sektorer som i de kommende år vil berøres av moderne datateknologi. Særlig oppmerksomhet må rettes mot de virkninger dette kan få for sysselsettingen i næringen.

Utviklingen innen handelen har økt behovet for en samfunnsmessig innvirkning for å sikre folk nødvendige butikktilbud der de bor.

Arbeiderpartiet vil:

- En utvikling innen handelen og annen service som sikrer de ansatte gode arbeidsforhold og forbrukerne gode ytelser der de bor.
- Kommuner og fylker må komme sterkere inn i planleggingen av den framtidige struktur av handel og service, spesielt i større byer og tettsteder.
- Støtteordningene for utkantbutikker må forbedres og forvaltningen av dem desentraliseres.

Reiselivsnæringen

Reiselivsnæringen har fortsatt gode utviklingsmuligheter og bør i økende grad utnyttes til å opprettholde bosettingsmønsteret og skape varige, meningsfylte og helårige arbeidsplasser.

Næringen bør ha som mål å tilgodese behovet for ferie, friluftsliv og avkobling for alle.

En bør gjennom generalplanene og fylkesplanen søke å trekke opp hovedlinjene for videreutvikling. I arealplanleggingen bør en skille mellom næringsutbygging og utbygging av hytteområder til privat bruk.

Det offentliges innsats må styrkes gjennom koordinering og samarbeid med reiselivsorganisasjonene og de ansattes organisasjoner.

Arbeiderpartiet vil:

- Fortsatt utvikling av eksisterende bedrifter og en utbygging av reiselivsnæringen i aktuelle sentra med vekt på de næringssvake distrikter. Styrking av aktivitetstilbudet.
- Bedre informasjonen om næringen og de muligheter denne gir. Øke utdanningsmulighetene for dem som ønsker å arbeide i næringen. Det legges særlig vekt på innføring i arbeidsmiljøloven og arbeidslivets organisasjoner.
- Satsing på bedrifter som gir rimelige tilbud og gode muligheter for de store folkegrupper.

Samferdsel

Et godt utbygd transportsystem er avgjørende for å sikre bosetting og næringsliv i alle deler av landet. Gode kommunikasjoner gir større frihet i valg av bosted og arbeidsplass og større muligheter til rekreasjon og sosial kontakt.

Bilen er ikke lenger noen luksusgjenstand men en del av folks daglige tilværelse. Personbilen står for den største delen av persontransporten og er i store deler av landet en forutsetning både for arbeid og en meningsfylt fritid.

I byer og tettsteder må bruken av privatbil reguleres ut fra hensyn til trafiksikkerhet, støy og forurensninger. Samarbeid mellom sentrale og lokale organer og berørte grupper i planleggingen av nye tiltak må styrkes. Utgangspunktet må være at privatbilismen skal bære sine samfunnsmessige kostnader.

En målrettet samferdselspolitikk krever forskning, nytenkning og vilje til samordning og styring. Viktige oppgaver som innenfor stramme økonomiske rammer må utsettes eller sløyfes, bør kunne tas opp ved å utnytte andre og mer utradisjonelle finansieringsformer.

Arbeiderpartiet vil:

- Bedre muligheter for NSB til å bedre transporttilbudet. Vognmateriell og linjenett må fornyes for å utnytte jernbanens fortrinn bedre i person- og godstransport.
- Det treffes prinsippvedtak om videreføring av Nord-Norgebanen, og planleggingen fullføres.
- Sikre grunnlaget for sjøveis rutefart og kystfarten.
- Kystfarten må styrkes gjennom rasjonalisering og utbygging, slik at sjøvegens fordeler kan utnyttes bedre.
- Det må satses på rasjonelle havneanlegg som muliggjør en riktig samordning med øvrig transport.
- Arbeidet med å føre fram veg til vegløse distrikter og erstatte fergesamband med vegforbindelser må føres videre. En betydelig del av investeringen i vegutbyggingen må fortsatt komme distriktene til gode.
- Samordnet servicetilbud for bl.a. post- og teletjeneste søkes etablert i spredtbygde områder.
- Større lokal innflytelse på bruken av statlige midler til samferdselstiltak. Større muligheter for lokal tilpasning av takstnivået.

- Styrke arbeidet for økt trafiksikkerhet.
- Styrke kollektivtrafikken, særlig i de større byene.
- Begrense unødvendig biltrafikk i bysentra og boligstrøk.
- Utbyggingen av telefonnettet påskyndes.

Forbrukerpolitikk

Forbrukerpolitikkenes hovedmål er å skape bevisste forbrukere. Produsent- og salgsinteressene er godt organisert. Forbrukernes interesser må ivaretas bedre. Her er styrking av forbrukerorganene viktige.

En begrenset vekst i det private forbruk de nærmeste årene øker behovet for en best mulig sammensetning av forbruket. Forbrukerpolitikken må bidra til å fremme en bedre ressursutnyttelse. Energi- og materialforbruk, varers levetid og service-muligheter er viktige elementer i en slik politikk.

Teknisk kompliserte varer øker behovet for informasjon. Forbrukerne må få et effektivt vern mot skadelige varer. Innføring av ny teknologi må ikke skje på en måte som svekker forbrukernes stilling. Kontroll- og overvåkingssystemer må ikke brukes slik at de krenker personvernet.

Arbeiderpartiet vil:

- Styrke forbrukernes muligheter til bistand i tvister om prisfastsettelse.
- Stimulere til riktig kosthold gjennom prispolitikk og informasjon.
- Legge til rette for omsetning av brukte varer.
- Samordne offentlig og privat tjenesteyting, særlig i disktriktene.
- Plikt til informasjon om begrensninger i avtaler og om ansvarsfritak for produsenter og leverandører.
- Styrke forbrukernes rettsstilling ved bygging og boligkjøp.

MILJØ- OG RESSURSPOLITIKK

Natur- og biologiske ressurser belastes hardere enn før. Mange miljøproblemer skyldes

for dårlig innsikt. Vi handler ofte kortsiktig og tar lite hensyn til de langsiktige virkninger. For å hindre at sektortiltak skader helheten må vi se miljøvirkninger av forskjellige tiltak i sammenheng. Vi må legge hovedvekten på forhindre skader på miljø og ressursene. Reparasjoner av skader er nødvendige, men kan ikke være hovedinnholdet i miljøpolitikken.

Aktiv ressurspolitikk

Naturressursene er begrensede og må brukes på en gjennomtenkt måte. Avgjørelser om ressursbruk må bli bedre samordnet og sees mer i sammenheng med de øvrige deler av politikken. Ressursregnskap og -budsjetter skal gi politisk ansvarlige organer bedre oversikt over virkningene på våre ressurser av tiltak som gjennomføres.

Arbeiderpartiet vil:

- At arbeidet med å utarbeide samlet oversikt over våre naturressurser styrkes.
- Vesentlig større vekt på gjenvinning av avfall.
- Avfall skal tas i bruk som energikilde. Tiltak for å ta bedre vare på spillvarme.

Energipolitikken

Internasjonal knapphet på energi må få virkninger for vår politikk, selv om vår tilgang på energi er svært god. Energipolitikken må ha som siktemål å bidra til en samfunnsutvikling som gir arbeid for alle, gode levekår, bedre arbeidsmiljø og bevare bosettingen. Samtidig må det skje en avveining mellom behovet for og type ytterligere energitilgang mot hensyn til miljø og ressursbevaring.

Ny tilgang av elektrisk energi bør i hovedsak komme fra en skånsom vannkraftutbygging.

Veksten i energiforbruket må dempes. På sikt er målet å stabilisere forbruket og vi må i tide forberede de omstillinger som følger av dette.

Reduksjon i forbruksveksten forutsetter satsing på energisparing både i industrien, husholdningene, og offentlig og privat virksomhet ellers. Hovedlinjene i Arbeiderpartiets energipolitikk er nedfelt i energimeldingen.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjennomføre en effektiv samordning av de ulike deler av energipolitikken.
- En forsiktig videre vannkraftutbygging innenfor rammen av en samlet plan, med stor

vekt på miljøhensyn. I den samlede planen må de ulike bruker- og eierinteresser veies mot hverandre. De minste og verneverdige vassdragene må konsesjonsbehandles først. Særlig verneverdige vassdrag må gis varig vern.

- Effektivisering av eksisterende kraftverk og bedring av linjenettet.
- Ingen planlegging eller utbygging av kjernekraftverk.
- Stimulere til energisparing i næringslivet, i samferdsel, i boligutbyggingen og husholdningene, bl.a. gjennom en gradvis øking i energiprisene.
- Økt vekt på forskning og utprøving av alternative energikilder.
- Fortsette arbeidet for mer ensartede energipriser i alle deler av landet.

Trygging av naturmiljøet

Risikoen for ødeleggelser av naturen er stor. Skader ved forsøpling og spredning av kjemiske stoffer kan ha alvorlige følger. Tiltak for å verne naturen er derfor viktig. Vi må bevare variasjonsrikdommen for framtidige generasjoner. Den er en viktig basis for produksjonen av mat og for å sikre varierte naturmiljøer. Adgangen til naturen må gi grunnlag for et allsidig friluftsliv.

Arbeiderpartiet vil:

- At det utarbeides et handlingsprogram for å øke innsatsen i naturvernarbeidet. Gjennomføring av vernetiltak og forvaltning av verneområder må sikres.
- Det bør opprettes en statlig naturvernetat i alle fylker.
- Der flere interesser konkurrerer om de samme naturarealer som friluftsliv, skogsdrift og beite, skal det utarbeides planer som sikrer allsidig bruk og forvaltning av arealene med vekt på å opprettholde naturgrunnlaget.

Vern mot forurensninger

Arbeidet mot forurensninger har tatt sikte på å reparere skader. Vi må gjennomføre tiltak for å bedre kvaliteten i miljøet, og som forebygger forurensninger. Vi må få bedre og sikrere kunnskaper om omfanget av forurensninger og om virkningen av dem. Det trengs en bedre overvåking av luft og vann.

Arbeiderpartiet vil:

- Fortsatt sterk innsats for opprydding i kommunale avløp. Dette arbeidet må i

hovedsak finansieres gjennom kloakkavgifter.

- Fullføring av tiltak mot forurensninger fra eldre industri.
- Forurensningene fra jordbruk og skogbruk må begrenses. Det er nødvendig med sikrere kunnskaper om hvilke driftsformer som skaper skadelige forurensninger. Offentlige støtteordninger må stimulere produksjonsformer som reduserer forurensningsproblemene.
- Bruk av kjemiske sprøytemidler må underlegges streng kontroll.
- Senking av blyinnholdet i bensin og strengere regler mot støy fra motorkjøretøyer.
- Det må legges stor vekt på å bedre kontrollen med kjemiske stoffer og produkter. Skadevirkningene av kjemiske sprøytemidler i skog og utmark må klarlegges. Det bygges opp et register over helse- og miljøskadelige stoffer.
- Fortsatt stor vekt på arbeidet med å bedre beredskapen mot havforurensning. Strengt sikkerhetskrav og mer effektive straffebestemmelser for å hindre at oljeutslipp skader livet i havet.
- Arbeide aktivt for å gjennomføre avtalen mot forurensning over landegrenser.

Samordnet planlegging

En mer samordnet planlegging av arealutnytting er nødvendig. Planleggingen må forenkles. Folkevalgte organer på alle nivåer må få større innflytelse på bekostning av sektororganer. Et samlet syn på bruken av arealer og ressurser må sikres.

Arbeiderpartiet vil:

- I all planlegging skal legges større vekt på analyser av langsiktige virkninger for nærmiljø, naturressurser og naturmiljø.
- Hensynet til naturvern om produktiv jord og skog må gå inn som et hovedgrunnlag i arealplanleggingen.
- Styrke samordningen av kommunal, fylkeskommunal og statlig planlegging.

NY GIV FOR NÆRMILJØENE

Et tryggere og mer menneskelig nærmiljø. En god boligpolitikk. Dette er viktige deler av

en omfattende og aktiv politikk for styrking av de tetteste båndene mellom menneskene.

Hjemmet og nærmiljøet bestemmer mer enn noe annet utviklingen for barn og ungdom. En god bolig og et nærmiljø rikt på kontakter og utfoldelsesmuligheter gjør det lettere for barn og ungdom å være sammen - ikke bare for å løse helt nødvendige oppgaver - men også i lek og andre former for fritidsvirksomhet. I nærmiljøet bør det etableres bedre kontakter og gjensidig hjelp mellom generasjonene og mellom ulike sosiale grupper.

Utviklingen av aktive nærmiljøer må ses i sammenheng med familiepolitikk, boligpolitikk, sosialpolitikk og bypolitikk. Vi trenger en samlet politikk for å styrke nærmiljøets muligheter. Vi må mobilisere de menneskelige ressursene i nærmiljøet til løsning av dets oppgaver, i et aktivt samspill med de tjenester som fellesskapet bør yte.

Nærmiljøet

Utbyggingen av lekemuligheter, sosiale tilbud og nødvendig service må i størst mulig grad være ferdigstillet samtidig med at boligene er ferdige.

Planleggingen må i større grad skape allsidig sammensatte boområder. Ensidig alderssammensetning av boområdene skaper unaturlige nærmiljøer. Det fører til dårlig utnytting av barnehager, skoler og andre servicetilbud.

Den detaljerte planlegging av nye boområder skjer før tomter og leiligheter blir fordelt til familier. Det fører til at grunneiere og andre med særlig interesser i et område får vesentlig større innflytelse på utformingen enn de som skal bo der i framtida. Ofte kan dette føre til at viktige hensyn for beboerne blir satt til side.

Dette må endres. Tilsvarende må en få en planlegging for eldre nærmiljøer der beboerne blir aktivt engasjert. Målet må være at både nye og eldre nærmiljøer blir mer allsidige, med bedre oppvekstmuligheter og flere arbeidsmuligheter nær boligene.

Arbeiderpartiet vil:

- Sikre at nødvendige miljø- og servicetilbud i boområdene blir utviklet samtidig med at boligene ferdigstilles eller rehabiliteres.
- Legge opp servicetilbud og tilskottsordninger slik at en får et godt samspill mellom offentlige tjenester og innsats fra beboerne i nærmiljøet.
- Sikre leke- og oppholdsarealer for barn i boligområdene. Sikre ungdom tilfredsstillende tilbud i nærmiljøene.
- Legge vekt på endringer i planleggingen av boområdene slik at de som skal bo i

området kan trekkes inn i detaljplanleggingen av bomiljøet.

- Arbeidet med sikring av skoleveg og bygging av gang- og sykkelveg må gis høy prioritet.
- Kommunene må få økte muligheter til gjennom reguleringsplaner å gjennomføre en fordeling av arbeidsplasser innenfor sitt område, med sikte på mindre avstand mellom arbeidsplasser og boliger. Kommunale og statlige myndigheter pålegges å ta hensyn til dette på sine ulike felt. Større spredning av kommunens og statens virksomhet innenfor byområdet.

Boligpolitikken

Hovedmålet for boligpolitikken er at enhver familie og enhver enslig skal kunne ha en høvelig bolig, med god standard i et godt bomiljø, og til en pris som står i rimelig forhold til inntekten. Alle skal ha muligheter til å eie sin bolig, enten alene eller gjennom boligsamvirke.

Vi har i etterkrigstida kommet lenger i retning av disse målene enn de fleste andre land. Samspeilet mellom den statlige Husbanken, kommunene, private og boligkooperasjonen har spilt en avgjørende rolle.

Allikevel er ikke alle problemer løst. På noen områder er de fortsatt betydelige.

Det er fortsatt for dårlig boligdekning mange steder i landet.

Prisene på nybygde boliger er for høye. Det samme er inngangsbilletten og boutgiftene de første årene etter innflytting. Det rammer særlig de unge familiene, og familier med svak økonomi.

Den generelle boligstandard er sterkt forbedret. Men det er fortsatt mange som har dårlige boligforhold. Særlig gjelder det i eldre bydeler i de større byene. Det rammer først og fremst familier med små inntekter og familier med spesielle problemer.

Funksjonshemmede, eldre og mennesker med langvarige sykdommer mangler ofte boliger som er tilpasset deres spesielle behov. Resultatet er at mennesker som kunne ha en selvstendig tilværelse i egen bolig, må ha langtidsopphold på institusjoner.

Tilgangen på byggetomter til boligkooperasjonen og familier som vil bygge egen bolig innenfor Husbankens rammer, er blitt redusert, særlig i pressområdene. Det tilbys forholdsvis mange dyre boliger, som få har råd til å bo i, og for få boliger for folk med vanlige inntekter.

Arbeiderpartiet vil:

- Føre en sosial boligpolitikk.
- Opprettholde en høy boligproduksjon, slik at det reelle boligbehov i økende grad kan dekkes.
- Kommunene må fortsatt ha plikt til å dekke eget boligbehov. De må få større muligheter til å kjøpe opp og opparbeide de tomter som er nødvendige for å dekke boligbehovet. Tomter som kommunene setter i stand må først og fremst stilles til disposisjon for husbankfinansierte boliger, som bygges av enkeltfamilier eller boligkooperasjonen.
- Husbanken må spille en dominerende rolle i boligfinansieringen. Den må finansiere en betydelig del av de nye boligene, og en større andel av kostnadene ved den enkelte bolig. Boliger som er underlagt pris- og omsetningsreguleringer bør få høyere låneutmålinger enn andre.
- Husbankens generelle lån skal ikke behovsprøves, men kunne gå til alle som bygger innenfor de fastsatte standardgrenser.
- De private bankene må gjennom avtaler med staten pålegges klare oppgaver i boligfinansieringen.
- Inngangsbilletten i nye boliger må reduseres. Tilskottene i boligfinansieringen må først og fremst brukes til å redusere bostøttekostnadene de første åra etter innflytting.
- Bostøtteordningen opprettholdes, men gjennomgås med sikte på størst mulig rettferd i fordelingen av støtten.
- Den eldre boligmasse i by- og landdistriktene må aktivt trekkes inn i den samlede boligpolitikk og med bedre finansieringsmuligheter til kjøp og rehabilitering.
- Med lovgivning og finansieringsmuligheter må leieboerne sikres rett og muligheter til å overta eldre boliger til takstpris.
- Boligkooperasjonen må fortsatt spille en hovedrolle i boligbygging og forvaltning. Boligsamvirkets arbeidsgrunnlag må trygges gjennom lovgivningen.
- Rask økning av tilbudet på spesialboliger for funksjonshemmede og mennesker med langvarige sykdommer, som er avhengige av særlige boløsninger. Avklaring av ansvarsforholdet mellom stat, fylker og kommuner i dette arbeidet.
- Spesialboliger for funksjonshemmede og eldre skal inngå som naturlige deler i vanlige bomiljøer.

Bypolitikk

Byene, og særlig de større byene, har utviklingstrekk som skiller dem fra resten av landet. De har stort sett et langt større arbeidsplassstilbud, flere høystatusjobber og bedre service. Samtidig er det større klasseskiller i de største byene enn i resten av landet med stor ulikhet, når det gjelder inntekt, levekår og boforhold. Byene har også en overbelastning av sosiale problemer som narkotikamisbruk og alkoholisme.

De gamle bydelene har mange dårlige boliger og miljøer som er belastet av trafikk og støy. I disse byområdene finner en svake grupper, eldre, enslige og funksjonshemmede.

Skal fordelingsproblemet i byene løses og levekårene i de indre byområder bedres radikalt, vil det ikke være mulig for storbyene å klare dette alene. Statlige virkemidler må settes inn. Samtidig må byene selv være villige til å føre en aktiv fordelingspolitikk med utjamning av levekår som målsetting.

Den økende bilismen er en stor belastning for mange bystrøk. For å bedre miljøet for støy, eksos og annen forurensning, samt redusere trafikkulykkene, må bilismen i de større byene reduseres. Dette er vanskelig gjort ved at ansvaret er spredt på mange sektororganer, både statlige og kommunale. Hver sektor treffer beslutninger som i sum fører til en uønsket utvikling.

Denne utviklingen må snus. Vi må få klare mål for bypolitikken. Den nåværende tendens er at unge barnefamilier bor for seg i ytterområdene, mens eldre bydeler har stor overvekt av eldre og andre svake grupper. Alle bydeler må få en mer allsidig befolkningssammensetning. Stor avstand mellom arbeidssted og bolig betyr stadig økende transportbehov. Målet må være kortere veg fra bolig til arbeid. En større del av transportoppgavene i byene må overføres fra privatbilen til kollektive transportmidler.

De indre bydeler bør få flere boliger, både ved nybygging og ved forbedring av gamle boliger. Målet er å få bydeler som er mer allsidige og med et bedre miljø enn i dag.

Som ledd i en aktiv bypolitikk må lokaldemokratiet i bydelene styrkes. Der det er bydelsutvalg, må disse få utvidet myndighet og ansvar, og større frihet til å disponere økonomiske midler innenfor kommunenes økonomiske rammer.

For å oppnå dette må kommunenes organer bli omorganisert med sikte på en enhetlig politikk, der menneskenes interesser stilles i forgrunnen og ikke sektorinteressene. Tilsvarende må det skje en omorganisering og samordning på statens hånd slik at staten gjennom sin politikk fremmer og ikke hemmer utviklingen av mer trivelige bysamfunn. Oppgavene er et nasjonalt ansvar som vil kreve betydelige statlige virkemidler.

Arbeiderpartiet vil:

- De kommunale organene omorganiseres slik at en får en helhetlig planlegging av byenes utvikling. Det opprettes et organ som samordner statens politikk i forhold til byene.
- Det legges opp til konkret planleggings- og utbyggingssamarbeid mellom byene og omegnskommunene slik at bysamfunnet kan sees i en større sammenheng.
- Større vekt på forbedring av den gamle boligmassen. Staten legger opp finansieringsordninger som gjør dette mulig. En forutsetning for statlig støtte til byfornyelse må være at leiegårdene overtas av beboerne.
- Boligpolitikken og byfornyelsen sees som ledd i en nærmiljøpolitikk som omfatter alle sider av bydelenes utvikling. Det er bla. nødvendig at statlige myndigheter gjennom Husbanken deltar i finansieringen av garasjeanlegg.
- Kommunene og fylkene må få større innflytelse over samferdselsplanleggingen i bysamfunnene.

Ferie og fritid

Som på andre felter i samfunnet kommer sosiale skjevheter til uttrykk i folks adgang til å gjøre seg nytte av tilbud om ferie og fritid. Om lag fjerdeparten av befolkningen tar ikke ferie. Det er ofte de samme som har størst behov for ferie og fritid.

I økende grad er folks hverdag preget av lenger fritid. Utviklingen i arbeidslivet kan bety økt fritid for store grupper. Det er derfor et samfunnsansvar at det finnes et bredt tilbud av aktiviteter. Alle må sikres utfoldelsesmuligheter ut fra sine forutsetninger og interesser.

Gjennom friluftslovgivningen er alle sikret adgang til naturområdene. Det er skjedd en betydelig utbygging av idrettsanlegg som har gjort idrettstilbudet bredere og bedre i alle landsdeler.

Idretts- og fritidsorganisasjonene har gjennom egne initiativ bidratt til å trekke stadig flere grupper med i friluftsliv og idrettsaktiviteter, barneidrett, bedriftsidrett, trimtiltak og idrettstilbud for funksjonshemmede.

Det er et hovedmål for Arbeiderpartiet at alle skal ha et godt tilbud til friluftsliv og idrettsaktiviteter i nærheten av sitt bosted. Det er særlig viktig i tida som kommer å øke allsidigheten i idretts- og friluftstilbudet.

Friluftsliv

Vi har fra naturens side bedre muligheter for friluftsliv enn de fleste andre land i Europa. Strand og sjø, skog og fjellvidder, elver og vann er aktivitetsområder for stadig flere.

Allmennhetens rett til naturopplevelser kan kombineres med en omfattende fritidsbebyggelse. Det krever at utbyggingen skjer etter bestemte planer og på en måte som ikke ødelegger de muligheter vi alle skal ha i vår natur.

Familier med småbarn, eldre og funksjonshemmede er særlig avhengig av et godt friluftstilbud i nærmiljøet.

Adgangen til å drive jakt og fiske for allmenheten må bedres, samtidig som vi må sikre at dyre- og fiskeressursene bevares.

Arbeiderpartiet vil:

- Verne om friluftslovens bestemmelser om allmennhetens rett til fri ferdsel i utmarksområdene.
- Drive informasjonstiltak for å skape bedre forståelse om allmennhetens retter og plikter ved utøvelse av fritidsaktiviteter.
- Utarbeide et handlingsprogram for friluftslivet.
- Bedre mulighetene for fritidsaktiviteter i nærmiljøet, spesielt for barnefamilier, eldre og funksjonshemmede.
- Utarbeide finansieringsmåter for utbygging av småbåthavner.
- Tilrettelegge områder for caravanparkering.
- Allmennhetens rett til jakt og fiske må sikres. Ordningen med jakt- og fiskekort må forenkles, bl.a. med en felles ordning i statsalmenninger.
- Forvaltningen av jakt- og fiskeressursene må bedres både for å sikre arter mot utryddelse og for å gi størst mulig avkastning.
- Økt innsats for sikring og tilrettelegging av og tilsyn med friarealer.

Idrett

Hovedmålet med Arbeiderpartiets politikk for idrett og friluftsliv har alltid vært å skape ei aktiv fritid for alle. Derfor har Arbeiderpartiet valgt en linje der offentlige midler skal komme flest mulig til gode.

Ved hjelp av tippemidler og statsmidler til desentralisert anleggsutbygging har partiets

politikk gjort det mulig for folk flest å utfolde idrettslige aktiviteter. Politikken har gått ut på støtte til store idrettsanlegg, småanlegg, idretts- og svømmehaller, lysløyper og løkker i nærmiljøet.

Idretts- og friluftslivsorganisasjoner har selv gjennom egne initiativ vært med på å trekke stadig flere grupper med i friluftsliv og idrettsaktiviteter, barneidrett, bedriftsidrett, trimtiltak og idretts- og friluftstiltak for funksjonshemmede.

Arbeiderpartiets politikk har bidratt til betydelig vekst i den organiserte idrett. Dette har skjedd ved hjelp av tilskudd fra tippe- og statsmidler, samt tilskudd til idrettsorganisasjonene gjennom kulturmidler og voksenopplæringsmidler. Idrettsstipendiene har også medført en bedring av toppidrettsutøvernes muligheter.

Arbeiderpartiet har alltid søkt å sikre allmennhetens rett til å drive friluftsliv gjennom bl.a. sikring av områder til friluftsliv.

Arbeiderpartiet vil fortsatt arbeide for at idrett og friluftsliv kan bli mulig for alle og bidra til en aktiv fritid for flest mulig.

Arbeiderpartiet vil:

- Ved fordelingen av offentlige midler til idrett skal en økende del nyttes til å skape mer allsidig idrettstilbud i alle deler av landet.
- Øke tilskuddene til utbygging av idretts- og friluftsanlegg. Mindre anlegg i nærmiljøet må få en sterkere plass. Tippemidlene må kunne nyttes til anskaffelse av preparerings- og vedlikeholdsutstyr.
- Styrke idrettens utbredelse ved aktivitetsfremmende lokale tiltak for barn og ungdom, herunder støtte til instruktørvirksomhet.
- Gi utøvere med gode forutsetninger, og som selv ønsker det, muligheter til å drive idrett på høyt nivå.
- Understreke skolens ansvar for å formidle idrettskulturen. Kroppsøvingundervisningen må legge hovedvekt på å lære barn og ungdom idrett og friluftsliv med sikte på å skape interesse og forutsetninger for en rikere fritid.
- Det må legges større vekt på å utvikle anleggstyper som kan dekke flere behov.
- Støtte tiltak for begrensnng av konkurranseidretten for barn.

SOSIAL- OG HELSEPOLITIKK

Retten til å utvikle og bruke evner og anlegg for å kunne skape et selvstendig og meningsfylt liv er særlig sentralt for de av oss som på grunn av sykdom, funksjonshemminger eller dårlig sosialt startgrunnlag har fått svekket våre utviklingsmuligheter.

Dette kan ikke oppnås gjennom vedtak i Stortinget, fylkesting og kommunestyre alene. Innen rammer som det offentlige trekker opp må en gjøre bruk av ressursene i de frivillige organisasjonene og i nærmiljøet. Vi må bryte ned fordommer og forestillinger som er vanskeligere å overvinne enn fysiske og økonomiske sperrer.

Frihet fra fattigdom er en grunnleggende sosial rettighet. Gjennom folketrygden er vi sikret den også når arbeidsinntekten svikter. I takt med folketrygdens tilleggspensjoner får flere aldersgrupper pensjonsinntekter som gjør det mulig å opprettholde den standard de har opparbeidet gjennom sin arbeidsinnsats.

Mens etterkrigstidas sosialpolitikk har gitt et nytt grunnlag for de grupper som tidligere var rammet av fattigdom, må vi styrke rettighetene også på andre områder.

Mange tiltak som vil ha stor betydning for helse- og sosialpolitikken, må derfor løses utenfor det egentlige helse- og sosialpolitiske arbeidsfelt.

Vi må gjøre samfunnet mer tolerant og menneskelig for å gi likeverdig plass til dem som har et svakt startgrunnlag.

Vi må skape forhold for enkeltmennesker og grupper som bedre hindrer at det oppstår helseproblemer og sosiale problemer.

Utviklingen innen medisin, undervisning og sosialt arbeid, har åpnet nye muligheter særlig for psykisk funksjonshemmede og for mennesker med alvorlige psykiske lidelser. Vårt psykiske helsevern og omsorgen for psykisk utviklingshemmede må legges om for at nye muligheter skal omsettes til et reelt tilbud til disse grupper.

Behandlingstilbudet for mennesker som har store sosiale problemer må bedres. Særlig er det viktig å styrke barns rett til trygg oppvekst og utvikling.

I den kommende periode vil særlig tallet på eldre over 80 år øke sterkt. Arbeidet med å øke de eldres muligheter til selvstendig liv utenfor institusjoner og til å opprettholde kontakt og aktivitet når de er på institusjoner er et viktig ledd i styrkingen av den lokale helse- og sosialtjenesten.

Helsearbeid

Det må bli bedre balanse i vårt helsearbeid. Behandlingsmuligheter utenfor

institusjonene er for dårlige. Mange som kunne fått løst sitt sykdomsproblem uten innleggelse på sykehus, får likevel institusjonsbehandling.

Sykehusene for behandling av kroppslige sykdommer er av de mer moderne i verden. Stort sett kan de gi folk det tilbud som den medisinske utvikling har klart å utvikle. Men vi har et behandlingssystem for mennesker med psykiske lidelser som ligger etter. Vi mangler behandlingstilbud utenfor sykehus. Det psykiske helsevern er sentralisert til få og store institusjoner. Bare en liten del av landets befolkning kan få psykiatrisk hjelp og behandling nær sitt bosted. Mange i en vanskelig psykisk sykdomssituasjon må ta lange og vanskelige avbrudd fra familie, nabomiljø og arbeidsplass som kunne vært unngått med et mer allsidig og desentralisert psykisk helsevern.

Økonomisk betyr dette at mange må få dyrere behandling enn nødvendig fordi lokale og enklere behandlingstilbud mangler. Mange helseinstitusjoner er preget av sterke status- og standsskiller. Lønnsforskjellene innen sykehusene er større enn ved de fleste andre arbeidsplasser. Blant helsearbeiderne finnes både grupper som er de høyest lønte og store grupper av lavlønte.

Arbeiderpartiet vil:

- Det psykiske helsevern skal omlegges. Det må utvikles nye desentraliserte behandlingstilbud utenfor institusjoner ved opprettelse av psykiatriske behandlingssentra (poliklinikker), daghospitalsbehandling og ved organiserte besøk av spesialister.
- At langtidspasienter skal få bedre muligheter til aktivitet og selvstendig liv, bl.a. til normale samlivsformer. Det skal gis spesielle tilskott til forskning, forsøk og nye tiltak.
- Så lenge det er nødvendig for å sikre rimelig geografisk fordeling av allmennpraktiserende leger og spesialister, må etableringskontroll og krav om godkjenning av nye legestillinger opprettholdes.
- Mer demokratisk arbeidssituasjon på helseinstitusjonene. Personalets muligheter til å utvikle seg for nye arbeidsoppgaver i helsevesenet bl.a. ved oppmyking av det eksisterende utdannings- og bemanningssystem, må bedres.

Rusgiftproblemene

Misbruk av rusgiftene alkohol og narkotika dreper og invalidiserer flere mennesker enn moderne trafikk. I tillegg kommer større indirekte virkninger på andre. Familieliv blir ødelagt. Barns oppvekst blir skadet. Brutalitet i samband med rusgiftbruk gir fysiske og psykiske skader. Trivselen og tryggheten i samfunnet blir dårligere.

Det er nær sammenheng mellom hvor mye alkohol som brukes og alkoholskadene i

samfunnet. Det samme gjelder stoffmisbruket. Risikoen for skader øker sterkt når alderen for start av alkoholbruk synker.

Det er nødvendig med tiltak på et bredt spekter i kampen mot alkohol- og narkotikaskadene.

Arbeiderpartiet vil:

- Øke støtten til informasjon og holdningsskapende tiltak, særlig gjennom de frivillige organisasjonene.
- Flere alkoholfrie fritidstilbud.
- Prisene på alkoholholdige varer skal minst øke i takt med den alminnelige prisutviklingen.
- Spørsmålet om salgs- og skjenkebevillinger skal helt ut avgjøres av kommunene ut fra en vurdering av de lokale edruskapsforhold.
- Det skal gjennomføres strengere tiltak og regler om inndragning av bevilling overfor bevillingshavere som ikke følger lover og regler for omsetning av alkohol, særlig til barn og ungdom.
- Kampen mot narkotikaomsetningen skal skjerpes både ved politimessige tiltak, og ved å skape en mer bevisst opinion mot den ødeleggende narkotikahandelen.
- Behandlingstilbudene overfor misbrukere skal styrkes. Særlig skal det legges vekt på å utvikle bedre tidligbehandlingstilbud og oppsøkende virksomhet i byer og tettbygde strøk.

Alderdommen - en rik tid

Få snakker nå om en "grå alderdom". Den økonomiske tryggheten er vesentlig bedret. Om få år vil praktisk talt alle ha opparbeidet tilleggspensjoner til folketrygden ved avslutningen av sitt aktive arbeidsliv. Økonomiske problemer blir mindre påtrengende enn tidligere.

Økningen i levealderen gjør pensjonisttiden til noe mer enn en avslutning på livet. Mulighetene for at det kan være en rik og aktiv tid må bedres.

Med økende alder følger økende sykkelighet. Tallene på mennesker over 80 år vil øke sterkt. Det betyr at vi får en sterk økning av de helseproblemer som er knyttet til så høy levealder.

Helsearbeidet for eldre må derfor styrkes. Det gjelder forebyggende helsearbeid,

behandlingstilbud og pleietilbud.

Isolasjon er mange steder den største helsefare for de eldre. Vi har i vårt samfunn råd til å iverksette tiltak som hindrer at eldre skal ligge syke og ensomme uten å få hjelp.

Arbeiderpartiet vil:

- Forsere sykdomsforebyggende arbeid blant eldre. Muligheten for fysioterapi, trimtilbud og arbeidsmuligheter skal bedres vesentlig.
- Gjennomføre en ordning som sikrer de som ønsker det av eldre over 75 år, eller yngre pensjonister som har spesielle fysiske eller psykiske plager, kontaktbesøk minst en gang pr. uke.
- Hjemmesykepleie og hjemmehjelpservice skal styrkes.
- Større valgfrihet til å fastsette aldersgrense ut fra den enkeltes situasjon. Mulighetene for avtrappingsordninger skal vurderes.
- Behandlings- og aktivitetstilbudene skal bedres.
- Sykehjemmene skal utvikles slik at eldre som har behov for sykehjemsplass på grunn av fysiske eller psykiske lidelser skal få plass så nær sitt lokalmiljø som mulig.

Folketrygden - grunnlag for trygghet

Folketrygden skal gi oss rett til tilnærmet opparbeidet levestandard når arbeidsinntekten faller bort på grunn av sykdom, uførhet eller ved pensjonsalderen og når forsørger faller fra.

Folketrygdens økonomi er sterkt presset fordi folketrygden er tillagt nye oppgaver uten å sikres tilstrekkelig inntekter. Det er folketrygdens medlemmer som dekker folketrygdens utgifter. Hva folketrygden makter avhenger av våre egne tilskudd.

Arbeiderpartiet vil:

- Øke folketrygdens ytelser for minstepensjonistene minst i takt med den alminnelige lønnstigning for yrkesaktive.
- Vurdere inntektsbehovet i folketrygden og sørge for at inntektene holdes på et nivå som sikrer den trygghet folketrygden skal gi.
- Folketrygden skal ikke tillegges nye oppgaver uten at det er sikret betryggende dekning for økte utgifter.

Kulturpolitikken

Det er hovedmål å formidle kulturelle tilbud til alle grupper og samtidig stimulere til skapende egenaktivitet for den enkelte alene eller i fellesskap med andre. Et aktivt kulturliv må være en del av samfunnsmiljøet og et innslag i menneskenes daglige liv. Kulturarbeidet må derfor sees i sammenheng med både arbeid og fritid. 1980-åra vil gi oss nye utfordringer. Først og fremst vil de teknologiske massemedier konkurrere om vår tid og oppmerksomhet på en langt mer pågående måte enn før. Det er fare for at den flernasjonale medie- og fritidsindustriens effektive markedsføring av kommersielle tilbud vil prege vår fritidsbruk på en måte som kan true selve grunnlaget for norsk kultur.

Dermed får kulturpolitikken nye dimensjoner. Det blir nødvendig å satse mer for å styrke viktige deler av norsk kultur og for å bevare vårt særpreg som folk. I enda sterkere grad enn før kreves en aktiv og samlet offentlig kulturpolitikk med balanse mellom ulike medier og andre kulturtiltak.

Frivillige organisasjoner spiller en sentral rolle i kulturarbeidet. Offentlige organer bør ikke overta oppgaver som kan løses bedre av frivillige organisasjoner.

Kunstneriske opplevelser er en forutsetning for et rikt og fullstendig liv. Det er derfor viktig at kunstnerne sikres muligheter for å utøve sin skapende og kritiske funksjon i samfunnet.

Folks muligheter til bruk av eget språk er viktig. Det skaper trygghet og kulturell tilhørighet.

Arbeiderpartiet vil:

- Videreføre den nye kulturpolitikken på grunnlag av et vidt kulturbegrep med vekt på egenaktivitet og kunstneres oppgave i samfunnet.
- Utforme en samlet kultur- og mediapolitikk som kan sikre grunnlaget for norsk kultur i framtidens internasjonale mediesamfunn.
- Sikre de frivillige organisasjonenes arbeidsmuligheter.
- Bygge videre på kunstneres forhandlingsrett.
- Fastere tilskuddsordninger for uavhengige teater- og dansegrupper.
- Arbeide for økt språklig likestilling i styringsverket, offentlige institusjoner og egen organisasjon.
- Styrke morsmålsundervisningen og gjøre det mulig for alle å skaffe seg lærebøker på

den målform de ønsker.

- Arbeide aktivt for språkkrøkt innen arbeids- og samfunnsliv for å hindre at ekspertspråk skal stenge folk ute fra viktig samfunnsinformasjon.
- Stimulere tiltak som styrker respekten for dialektene og skaper et fritt språklig miljø.

Kulturvern

Jo raskere utviklingen i samfunnet går, desto viktigere og vanskeligere er det å holde linjene til vår fortid. Alle mennesker bør ha rett til å kjenne og dermed forstå sin sosiale og kulturelle bakgrunn.

Det bør legges større vekt på å bevare og føre videre den delen av kulturarven som er knyttet til brede yrkesgrupper som arbeidere, fiskere, småbrukere og håndverkere. Minner fra arbeidsliv og teknisk kultur bør få en bredere plass i museene.

Arbeiderpartiet vil:

- Utvikle og gjennomføre planer for bevaring av samlede anleggs- og bygningsmiljøer.
- Legge opp en plan for bevaring av tekniske kulturminner som gamle fartøyer, fabrikkbygninger og gruver.
- Gi frivillige organisasjoner viktige oppgaver og muligheter i kulturvernarbeid.
- Gi museer og andre kulturverninstitusjoner mulighet til bedre kontakt med det lokale kulturarbeidet, skoler og organisasjoner.
- Stimulere tiltak som kan gjøre museene mer tilgjengelig for barn.

Kirke- og trossamfunn

Det er en viktig oppgave for fellesskapet å sikre alle retten og muligheten til å få dekket religiøse behov. Siden Den norske Kirke er en statskirke, vil Arbeiderpartiet arbeide aktivt for at den skal være en åpen folkekirke.

Arbeiderpartiet vil:

- Styrke kirkens muligheter til å løse sine religiøse, kulturelle og sosiale oppgaver, særlig i menighetens arbeid. Menighetsråd og bispedømmeråd må settes bedre i stand til å utføre sitt arbeid.
- Utvikle styringsordningene for kirken med sikte på delegasjon av oppgaver og

funksjoner, desentralisering og avbyråkratisering.

- Arbeide for nye regler om nominasjonsordning og forholdstall ved valg av menighetsråd.
- Støtte frimenighetene og andre livssynssamfunn i deres arbeid i samsvar med prinsippet om trosfrihet.

Mediapolitikken

Demokratiet forutsetter at grupper og enkeltmennesker har praktisk mulighet til å påvirke andre med sine meninger og oppfatninger. Det må være en rimelig balanse mellom den mulighet det er for mennesker med forskjellige oppfatninger å nå fram til andre med sine meninger.

Ny mediateknikk kan bety rike muligheter. Formidlingskostnadene blir vesentlig lavere. Den enkelte kan få økte valgmuligheter. De reelle valgmuligheter kan likevel undergraves ved at store flernasjonale selskaper styrer den enkeltes valg.

Dette krever en sterk og bevisst offentlig mediapolitikk som sikrer reelle valgmuligheter og formidling av norsk kultur. Hovedvekten bør legges på offentlige markedsreguleringer og styrking av norske selskapers muligheter.

Arbeiderpartiet vil:

- Gjennom pressestøtte opprettholde og styrke en differensiert presse i alle deler av landet. Aktiv støtte til samarbeid mellom aviser for å oppnå en mer rasjonell produksjon og dermed sikre økonomisk grunnlag for avisene.
- Sikre NRK's frie stilling. NRK's økonomiske grunnlag sikres uten reklame. Det gis ikke adgang til private radio- og TV-sendinger.
- Satse på videre desentralisering av programvirksomheten.
- Støtte tiltak for et styrket nordisk samarbeid på mediaområdet. Spesielt viktig er arbeidet med en nordisk Tv-satellitt.
- Vurdere regler som kan hindre kommersiell omsetting av film og videoopptak med sterke voldsinnlegg.

Utdanning

Arbeiderpartiets utdanningspolitikk er en samlet politikk for læring gjennom hele livet. I

voksende grad vil vi få en veksling mellom opplæring og arbeid. Dette vil gi førstegangsopplæringen et annet innhold og vil for mange føre til at en lang og slitsom førstegangsopplæring kan deles opp.

Læring skal ikke bare skje i skolesituasjonen. Alle skal gis muligheter til aktiv og positiv læring i familie, nærmiljø og fritid og i arbeid og skole.

Vekslingen mellom opplæring i skole og andre oppgaver er nødvendig for å hindre at mange settes utenfor bl.a. fordi de har foreldede kunnskaper. Kvinner og menn må gis like muligheter til opplæring. De som er på en arbeidsplass skal ha muligheter til å velge overgang til andre yrker eller andre oppgaver innenfor det yrket de har valgt.

Vår utdanningspolitikk fører til et annet syn på hva som skal kreves for inntak i arbeidslivets former. Kunnskap og erfaring må likestilles. Læring i skole og arbeid, i fritid og organisasjonsliv må telle med når kvalifikasjoner skal vurderes. Vi er ikke tjent med at samfunnet skal styres av eksperter som bare har skaffet seg kunnskaper gjennom et formelt utdanningssystem.

Skolens innhold må tilpasses en ny situasjon. Elevene må utvikles til å ta ansvar for seg selv og fellesskapet i elevflokket. Skolens indre miljø må ofres større oppmerksomhet.

Under utbyggingen av vårt skolesystem har kravet om likhet i utdanning stått sentralt. Dette har ført til en streng sentral styring av skolen innhold og arbeidsform. Med et skoleverk der en i hovedsak har oppnådd samme nivå i hele landet, er det riktig heretter å gi den enkelte skole og den enkelte kommune større muligheter til å utvikle egne undervisningsopplegg og større rett til å avgjøre hvordan ressursene skal brukes.

Arbeiderpartiet vil:

- Det skal gis større muligheter for å arbeide med andre gruppestørrelser enn vi har i det nåværende klassesystemet. Aktuelle muligheter er bl.a. flere lærere i samme elevgruppe i enkelte timer og redusert elevtall i klassene.
- Nye opplæringsmåter krever nye former for vurdering av opplæringsresultatene. Den enkelte skole skal få mulighet til forsøk med nye organiserings- og vurderingsformer.
- De praktisk estetiske fag skal styrkes og kommunale musikkskoler støttes. Gi organisasjonene mulighet til å utvikle alternative opplæringstilbud som er spesielt tilpasset voksne menneskers ønsker og behov.
- Studiefinansieringen må fortsatt utvikles med sikte på å fjerne økonomiske hindringer for studier, voksenopplæring og etterutdanning. Rett til studiefinansiering må også omfatte de som får opplæring gjennom studieorganisasjoner.
- Den øvre aldersgrensen for tildeling av lån og stipend fra Statens lånekasse for utdanning skal oppheves.

- Enkelte yrkesgrupper må sikres rett til lønnet utdanningspermisjon.
- Ved opptak til studier skal yrkeserfaring og kunnskaper ervervet utenom formell utdanning tillegges mer vekt.
- Arbeiderpartiet vil fremme tiltak som fører til en jevnere fordeling av opplæringstilbudene mellom kjønnene. Eventuell kjønnskvoltering må gjelde både elever og lærere.
- Tiltak for å fremme et nært samarbeid mellom skoleverket, voksenopplæringsorganisasjoner, bibliotek og lokale høyskoler.
- Utbygging av elevplasser for yrkesopplæring vil bli prioritert.
- Antall læringsplasser skal økes.
- Yrkeslærerutdanningen skal styrkes.
- Verne- og sikkerhetsopplæring skal få bred plass i all videregående opplæring.
- Større vekt på uformell vurdering.

Forskningspolitikk

En omfattende forskningsinnsats er nødvendig for at vi skal fornye, øke og formidle samfunnets kunnskapsgrunnlag. En kritisk og uavhengig forskning er nødvendig for å sikre bredde og kvalitet. For å møte dagens utfordringer i produksjon og samfunnsliv er det særlig viktig at forskningsinnsatsen bidrar til teknologisk og organisatorisk nyskaping, ivaretar hensyn til natur- og kulturvern og sikrer gode levekår for alle.

Fra et globalt synspunkt er forskning for militære formål en av de viktigste drivkrefter i rustningskappløpet. I internasjonal sammenheng må Norge arbeide for at forskningsinnsatsen i stedet rettes mot forhold som truer menneskeheten: feilernæring, sult og sykdom, rovdrift på naturgrunnet, arbeidsledighet, undertrykkelse og krig.

Arbeiderpartiet vil:

- Sikre at Norge opprettholder et forsknings- og utviklingsarbeid på et høyt nivå og i tilstrekkelig omfang og bredde.
- Forskningsinnsatsen skal være demokratisk styrt. Forskningsrådene skal være ledende innen den langsiktige forskningsplanleggingen.
- Forskningsressursene i landet skal utnyttes mer effektivt. Økt vekt skal legges på den samlede forskningsinnsats ved universiteter og høyskoler. Grunnforskningens

vilkår må sikres.

- Styrke rekrutteringen til forskning.
- Bedre adgang til forskning og utviklingsarbeid for små og mellomstore bedrifter uten egne forskningsressurser.
- Styrke forskning om ulike sider ved den datateknologiske utviklingen, både forskning om bruksmuligheter og om hvordan teknologien virker på den enkelte og i samfunnet.
- Forskningsmidler som stilles til rådighet av oljeselskapene skal formidles i samråd med forskningsrådene.
- Fremme forskning om helsetjenester og forebyggende helsearbeid.
- Støtte igangsettingen av et tverrfaglig forskningsprogram om barns levekår.
- Styrke forskningssamarbeidet mellom de nordiske land.

DEMOKRATI OG MENNESKERETTER

Demokrati betyr at alle har rett og mulighet til å delta i utformingen av samfunnet, direkte eller gjennom valgte representanter. Evnen til å delta styrkes ved deltakelse, ved å få øvelse og erfaring. Demokrati er mer enn retten til å velge representanter til politiske organer ved frie og hemmelige valg. Det politiske demokratiet må være grunnlaget for en demokratisk utvikling på andre felter. Det betyr samtidig respekt for enkeltmenneskers og minoriteters interesser.

Økende likhet mellom menneskene har preget utviklingen i vårt land. Klasseskiller er bygd ned. Likhetsprinsippet er understreket gjennom utviklingen av nye sosiale retter. Rett til lik behandling når helsa svikter og økonomisk støtte når inntektene faller bort, er viktige deler av dette. Gjennom skoleverket er retten til utdanning langt på vei utjevnet.

Selv om alle stiller formelt likt på de fleste områder, viser det seg at mulighetene kan utnyttes bedre av dem som står sterkt sosialt, økonomisk og utdanningsmessig. For å skape større likhet i faktiske retter, er det nødvendig med en særlig innsats overfor folk som har mindre muligheter til å ivareta sine interesser.

Styrking av fellesskapet

Mer enn før vil de største og vanskeligste oppgavene bare løses i fellesskap i 1980-årene. Særlig gjelder det kravet om økt innsats for svake grupper og større likhet mellom landsdeler.

Et høyt fellesforbruk er derfor nødvendig. Virkningen av den internasjonale økonomiske krisen vil bety at veksten i offentlige utgifter vil bli langsommere enn tidligere. I forhold til oppgavenes størrelse blir derfor ressursene knappe på de fleste felter. Offentlige budsjetter må vurderes mer kritisk for å få plass for nye oppgaver.

Offentlig styring tar i stor grad form av lover og regler. Regelverk bør forenkles og kan på ulike felter suppleres eller erstattes av andre tiltak. Offentlig tjenesteyting må effektiviseres ved å forenkle omfattende, langsom og kostnadskrevenne saksbehandling. Bruk av ny datateknikk må ikke føre til økt avstand mellom forvaltning og den enkelte, eller at svake grupper ikke når fram til det offentlige.

Desentralisering er et middel til å styrke den enkeltes innflytelse og til å frigjøre ressurser, fantasi og innsats i lokalmiljøene. Samspillet må utvikles mellom offentlige og private organer, mellom bydeler, bygdelag, lokale organisasjoner, foretak og nærmiljøer. Gjennom en slik aktivisering av nærforvaltningen kan vi utløse ubrukte krefter og øke summen av offentlig og privat innsats.

Desentralisering kan ha sine kostnader. Målet om likeverd krever at grunnleggende retter sikres. Desentralisering må ikke svekke grupper som på forhånd står svakt.

Sektorinteresser og gruppekrav spiller en for stor rolle i dagens samfunn. I den offentlige forvaltningen må sektororganer klarere underordnes organer med et helhetlig ansvar for samfunnsutviklingen.

Arbeiderpartiet vil:

- Bedre arbeidsfordeling mellom offentlige organer.
- Bedre offentlig budsjettering for å lette en mer fortløpende vurdering av offentlig innsats og sikre midler til nye og påtrengende oppgaver.
- Kritisk vurdering av offentlige overføringsordninger som ikke har særlige virkninger for den sosiale fordelingen.
- Utarbeide oversikter over økonomiske virkninger av påbud, standardkrav og andre offentlige reguleringer for forbrukere, foretak, kommuner og annen offentlig virksomhet.
- Styrking av offentlige organer som har ansvar for helheten, både sentralt og lokalt.
- Betyggende folkevalgt kontroll med bruken av datateknikk i forvaltningen.

- Utvikle en bedre arbeidsdeling og økt samspill lokalt mellom offentlige myndigheter og private organer og grupper.
- Faste kontakttider for folkevalgte, og krav på å få oppgitt kontaktperson i administrasjonen.
- Rett til hjelp ved utfylling av nødvendige skjemaer og søknader til det offentlige.
- Anke som ikke gjelder næringsvirksomhet, til lokalt organ bør i regelen kunne skje muntlig. Kommunen skal ha plikt til å skaffe nødvendige opplysninger som grunnlag for klage og ankemål.
- Rett til informasjon om offentlige bestemmelser på hjemstedet.

Bedriftsdemokrati

Gjennom felles innsats i arbeiderbevegelsen har arbeidstakerne fått større innflytelse på egen arbeidsplass. Det gjelder både i spørsmål om lønns- og arbeidsforhold og på utviklingen av bedriftene. Ved endringene i aksjelovgivningen, med representanter for ansatte i bedriftenes styre og i bedriftsforsamlingene, og gjennom arbeidsmiljøloven er det lagt viktige hjørnesteiner i dette arbeidet.

Utviklingen vil stille store krav til styringen av bedriftene. Ny teknologi - særlig på dataområdet - vil føre til endringer både i produksjonsprosesser, bedriftsorganisasjon og informasjonsbehandling. En ny økonomisk verdensordning vil føre til omleggingen i produksjonen.

Arbeidet med å løse slike problemer krever aktiv medvirkning av alle som er knyttet til bedriftene. Utvidelse av bedriftsdemokratiet gir ikke bare en mer demokratisk styring, men bedrer også mulighetene til å løse de oppgaver bedriftene står overfor.

Økt innflytelse fra arbeidstakerne på utviklingen av bedriftene, på utformingen av arbeidsplassene og i avgjørelsen av hvordan produksjonen skal organiseres må foregå på flere måter. Skytøen-komiteens innstilling danner grunnlaget for dette arbeidet.

Arbeiderbevegelsen vil være med på et samarbeid for å skape nye former for medinnflytelse i nye typer av bedriftsorganisasjoner. Styrking av fagbevegelsens og de tillitsvalgte stilling vil være et viktig ledd.

Arbeiderpartiet vil:

- Ta initiativ til en offentlig utredning av den videre utvikling av bedriftsdemokratiet.
- Arbeide for utvikling av organisasjonsformer som gir ansatte størst mulig innflytelse over sin egen arbeidssituasjon og den daglige planlegging og ledelse.

- Sikre ansatte i personlig eide bedrifter reell innflytelse på beslutningsprosessen.
- Styrke representasjonsretten i nasjonale konserner.
- Arbeide for bedriftsdemokrati i flernasjonale selskaper.
- Fortgang i arbeidet med å utvikle nye former for medinnflytelse i offentlig virksomhet.

Banker og forsikring

Kredittinstitusjonene spiller en sentral rolle i samfunnsøkonomien. De utfører viktige oppgaver ved långivning betalingsformidling og ulike tjenester. De er derfor samfunnsinstitusjoner. Ved demokratiseringen av forretningsbankene og omleggingen av sparebanklovgivningen er det lagt et godt grunnlag for utviklingen av kredittsystemet.

Banksystemet må rettes inn mot distriktenes spesielle problemer. I de fleste deler av landet må dette ivaretas av et modernisert og styrket sparebankvesen.

Statsbanken har en sentral rolle, særlig i den langsiktige långivningen. Dette må sikres, samtidig som man vurderer former for mer desentralisering av statsbankenes virksomhet.

Postsparebanken styrkes gjennom å gi den de samme konkurransevilkår som andre banker. Postgiroen må også i framtida være den viktigste form for betalingsformidling.

Forsikringsvirksomheten, særlig livsforsikringsselskapene, spiller en betydelig rolle i forvaltningen av samfunnets sparemidler. Utredningen av forsikringsvesenet må ta sikte på å utvikle en organisasjonsform som er i bedre samsvar med den samfunnsmessige betydning forsikringsvirksomheten har å ivareta.

Arbeiderpartiet vil:

- Ved informasjonstiltak og på annen måte skal en effektivisere deltakelsen av folkevalgte representanter i kredittinstitusjonenes styrende organer.
- Statsbankene må gis en fortsatt sterk plass i kredittsystemet. Statsbankenes virksomhet bør desentraliseres.
- På grunnlag av utredningen om forsikringsvesenet må det gjennomføres reformer for bedre å ivareta forsikringsvesenets samfunnsmessige funksjoner, forbrukerinteressene og å gi de ansatte større innflytelse.

Familiepolitikk

Arbeiderpartiet mener at kvinner og menn skal ha like rettigheter og muligheter på alle områder i samfunnet. Det forutsetter en økonomisk oppvurdering av omsorgsarbeid og en bedre fordeling av arbeidet i og utenfor hjemmet.

Arbeidslivet tar lite hensyn til at arbeidstakerne skal ha ansvar for arbeid i hjemmet og for barn. Familien og barna må tilpasse seg arbeidslivet, ikke omvendt. Dette er en konflikt som vanligvis oppleves sterkest av kvinnene. Enslige forsørgere har spesielt store problemer.

Hensynet til familiens behov må innarbeides på alle felter i samfunnet.

Det bør iverksettes en utredning av ulike sider ved arbeidstidsforkortelse, bl.a. med sikte på en nedkorting av den daglige arbeidstid.

Økt likestilling og bedre arbeidsdeling mellom kvinner og menn er en hovedoppgave i vår familiepolitikk.

Krisesentrene, med den driftsform og oppbygging de har nå, har vist seg å ha stor verdi. De må sikres muligheter for trygg drift og videre utvikling.

Arbeiderpartiet vil:

- Styrking av småbarnsfamiliens økonomi, bl.a. ved en omfordeling av dagens overføringsordninger.
- Utredning av økonomiske og sosiale virkninger av ulike alternativer for kortere arbeidstid.
- Flere og bedre tilbud om nedkortet og variert arbeidstid.
- Bedre permisjonsrettigheter for begge foreldre ved fødsel, barns sykdom, skolestart og omsorgsarbeid for barn.
- Mulighet for tilleggspensjon for hjemmeværende med omsorgsarbeid og rett til hjemmehjelp under sykdom.
- Større tempo i utbyggingen av barnehager og økt statlig støtte til driften.
- Alle helsestasjoner skal tilby råd og rettleiding til spørsmål om familieplanlegging.
- Styrking av barns rettigheter.
- Abortloven av 1979 opprettholdes, og bedre sosiale tilbud til enslige kvinner og vanskeligstilte familier.

- Økt offentlig støtte til krisesentre.

Likestilling

Arbeiderpartiet vil at kvinner og menn skal delta i samfunnet i likeverdig fellesskap. Til tross for at kjønnene er formelt likestilt, lever kvinner og menn under svært ulike vilkår, der kvinnene i praksis er dårligere stilt enn menn på en rekke viktige områder. Likestilling mellom kjønnene er et samfunnskrav, fordi kvinners særinteresser stort sett blir ivaretatt bedre av kvinner enn av menn, men også fordi kvinner ofte har en annen erfaringsbakgrunn enn menn.

Arbeiderpartiet vil:

- Kjønnskvotering:
  - Ved offentlig støtte til bedrifter,
  - i offentlige virksomheter,
  - i ulike former for utdanning,
  - ved sammensetning av råd, styrer og utvalg.
- Kvinnekonsulenter tilknyttet Arbeidsformidlingsetaten i alle fylker.
- Likestillingstilskott utvides til å gjelde alle fylker. Ordningen må også omfatte lærlinger.
- Likestillingsspørsmål må bli obligatorisk fag ved de pedagogiske høgskolene.
- Det innføres særstipend for kvinner i Statens lånekasse for utdanning, slik at kvinner rekrutteres til skoleslag der kvinneandelen er lav.

Nye muligheter for funksjonshemmede

Funksjonshemmede har fått bedret sin situasjon. Et økende antall funksjonshemmede barn og unge får opplæring og trening sammen med andre i barnehager og grunnskoler. Funksjonshemmede må så langt det er mulig, sikres videre utdanning gjennom det vanlige utdanningssystem.

Samfunnet er fortsatt organisert uten tilstrekkelig hensyn til funksjonshemmedes interesser. Fysiske og psykiske sperrer hindrer delaktighet i viktige medmenneskelige rettigheter.

Mange må fortsatt gå inn i en livslang pleiesituasjon fordi det ikke er tilstrekkelig arbeid og boligløsninger tilpasset funksjonshemmedes særlige behov.

Det er en hovedoppgave å sørge for at funksjonshemmede kan bo hjemme framfor på institusjon, delta i utdanning, arbeidsliv, organisasjoner og fritidsaktiviteter etter egne forutsetninger og ønsker. Levekårene må bedres for dem som trenger varig pleie og behandling i institusjoner.

Arbeiderpartiet vil:

- Barnehager og skoler skal styrke sitt tilbud til funksjonshemmede i hjemmemiljøet.
- Behandling, opplæring eller pleie av funksjonshemmede som er avhengig av tilbud fra spesialinstitusjoner skal desentraliseres slik at funksjonshemmede kan bo i eller nær sitt hjemmemiljø.
- Daghem- og dagplasstilbudet skal styrkes vesentlig.
- Attføringsarbeidet skal styrkes slik at funksjonshemmede og langvarig syke får økt sine muligheter for tilpasning til det vanlige arbeidsliv.
- Tilbudet av vernede arbeidsplasser skal økes først og fremst ved å skape vernede arbeidstilbud innenfor vanlige bedrifter.
- Nødvendig tilrettelegging på den enkelte arbeidsplass må sikres.
- Utvikle arbeidssamvirke for funksjonshemmede og andre som varig må regne med å utføre delvis arbeidsinnsats.
- Folketrygdens regler skal gi lettere adgang til kombinasjon av arbeids- og trygdeløsninger.
- Det skal legges opp et eget program for utvikling av varierte boløsninger for psykisk- og funksjonshemmede og langvarig syke som trenger særlige boligløsninger. Dette må innpasses i vanlige bomiljøer.
- Offentlige kommunikasjoner, offentlige bygninger, hoteller og spisesteder skal tilpasses de særlige behov som fysisk funksjonshemmede har.
- Funksjonshemmede må sikres innflytelse i planleggingen.
- Ved bygging av nye og ombygging av eldre idrettsanlegg skal det gis særlig støtte som sikrer at de kan brukes av funksjonshemmede.
- Beboerne på langtidsinstitusjoner skal ha rett til å delta i styringsorganene for institusjonene så langt det er praktisk mulig. Muligheter til gjennom en tillitsmannsordning eller på individuelt grunnlag å ta opp forhold ved institusjonene overfor faglige og administrative organer i hvert fylke skal utvides.

Samene

Samene er en minoritetsgruppe i det norske samfunnet med et særpreget livsmønster og kulturgrunnlag. Samene har krav på respekt og støtte for å kunne utvikle sin kultur videre.

Det er en sentral politisk oppgave å styrke grunnlaget for samisk kultur og livsmønster, og derved styrke samenes identitet og mangfoldighet i den nasjonale kulturarv. Samenes rettstilling og rettigheter til land og vann blir utredet for å utvikle en helhetlig politikk fra samfunnets side.

Arbeiderpartiet vil:

- Samene sikres grunnlag for å utvikle et næringsliv som gir mulighet for et særpreget samisk kulturliv.
- Fortsatt utvikling og styrking av jordbruk og reindrift i de samiske områder.
- Sikre fiskeressursene i de nordlige fjorder for å trygge næringsgrunnlaget for bl.a. samisk befolkning i kystområdene.
- Utviklingsfondet for de samiske bosettingsområder bør fortsette.
- Samiske tradisjoner, kultur og språk skal styrkes bl.a. ved å øke tilgangen på samisk litteratur og samiske læremidler.
- Det utdannes et tilstrekkelig antall samisktalende lærere.
- Samisk språk styrkes som offisielt språk i de samiske distrikter.

Innvandrerne retter

Mennesker fra fjerntliggende land og kultur utgjør nye språklige og etniske minoriteter. Innvandrerne gir et verdifullt kulturbidrag til samfunnet. Det gir muligheter for kontakt med andre livsformer og trosretninger.

Hovedprinsippet må være at de skal nyte godt av de samme retter og ha samme plikter som andre. For å sikre mest mulig like levekår, er det behov for en særlig innsats fra samfunnets side, ikke minst når det gjelder utdanning.

Arbeiderpartiet vil:

- Økt støtte til undervisnings- og kulturtiltak for innvandrere.

- Tiltak for å lette innvandrernes tilpasning til vårt samfunn, samtidig som de gis mulighet til å bevare kontakten med hjemland og egen kultur.
- Innvandrernes arbeids- og boligforhold bedres.
- Styrke innvandrerkvinnenes stilling.

Rettsikkerhet og kriminalitet

Kravet om trygghet er også et krav om sikkerhet for den enkelte for liv, helse og eiendeler. Hovedoppgaven for all kriminalpolitikk er å forebygge at mennesker utvikler seg til lovbrytere og å hindre at forbrytelser skjer. En forebyggende kriminalpolitikk krever innsats på mange områder.

Kriminalitet spenner over et vidt spekter av handlinger der årsakene varierer. Vi finner kriminelle som har vokst opp under håpløse sosiale forhold. Vi har ressurssterke hvitsnippforbrytere som svindler medborgere for store skattebeløp. Vi har den hensynsløse organiserte handel med narkotika, og de narkomane i sin fortvilte jakt etter stoff.

En virksom kriminalpolitikk nødvendiggjør derfor innsats på flere felter. Den består av tiltak som ligger innen rammene for vår alminnelige sosialpolitikk. For andre typer kriminelle handlinger må det legges særlig vekt på å redusere mulighetene for kriminelle handlinger. Det gjelder ikke minst de store økonomiske forbrytelsene.

Narkotikaproblemet har ført til en ny type kriminalitet. Økt bruk av rusgifter og kriminalitet som følge av det skaper mange steder utrygge forhold. Foreldre er utrygge for at barn og de unge skal bli ofre for den smittefare som narkotikamiljøene representerer. Eldre føler seg ofte utrygge i by- og tettsteder.

For å skape trygge forhold må smitemiljøer for rusgift bli fjernet.

Vi må skape bedre behandlingstilbud. Gjennom å styrke barns rettigheter må vi hindre at barn vokser opp under uverdige forhold som gir store sosiale problemer. Vi må fjerne årsakene til misbruk av rusgift.

Når kriminalitet skyldes sosiale problemer, sykdom og misforhold i oppvekst er fengselsstraff sjelden noe egnet middel til å løse problemene. Det må derfor utvikles tiltak som tar sikte på å fjerne årsakene til slik kriminalitet.

I bekjempelsen av de store økonomiske forbrytelsene narkotikahandel og svindel, vil skarpe reaksjoner fra samfunnet kunne være den eneste mulighet vi rår over til å motvirke kriminalitet.

Arbeiderpartiet vil:

- Skape tryggere miljøer i byer og tettsteder. Vi må hindre at det oppstår miljøer som skaper økt rusgiftbruk blant barn og unge.
- Styrke kampen mot narkotikaomsetningen. Spørsmålet om skjerping av straffereaksjoner mot narkotikahandlerne må vurderes.
- I arbeidet med å redusere narkotikaproblemet må det gis muligheter til å påby behandling.
- Styrke mulighetene for rehabilitering av kriminelle gjennom tiltak for utdanning, arbeid og ordnede bolig- og familieforhold.
- Det må utarbeides alternative reaksjoner overfor yngre lovbrøyttere.
- Styrking av lokal- og bydelspolitiet.
- Fengselsvesenet bør desentraliseres. Innsatte bør fortrinnsvis plasseres med muligheter til kontakt med familie for å legge grunnlaget for overgangen til frihet.
- Økt innsats mot økonomisk kriminalitet.